Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі!
Францішак БАГУШЭВІЧ

НАША СЛОВА

Штотыднёвая газета (Выходзіць з сакавіка 1990 г.) | № 45 (257) | 8 лістапада 1995 г. | Кошт — 500 рублёў

ПОСТУП ТЫДНЯ

❍ **2 ЛІСТАПАДА — ДЗЯДЫ** — звычай памінання продкаў.

❍ ***НАЦЫЯНАЛЬНАМУ АКАДЭМІЧНАМУ ТЭАТРУ ІМЯ ЯНКІ КУПАЛЫ СПОЎНІЛАСЯ 75 ГАДОЎ.*** *З гэтай нагоды ў Менску наладжаны «Фестываль сяброў».*

❍ **БЕЛАРУСКАЙ АКАДЭМІІ МАСТАЦТВАЎ СПОЎНІЛАСЯ 50 ГАДОЎ.** Да гэтай падзеі ў самой акадэміі адбыліся ўрачыстасці, а ў Палацы мастацтваў адкрыта выстава твораў мастакоў, лёс якіх звязаны з гэтай навучальнай установай. На 10 лістапада запланавана навукова-метадычная канферэнцыя прафесароў і выкладчыкаў акадэміі.

❍ ***У ВЯРХОЎНЫ САВЕТ БЕЛАРУСІ ПАСТУПІЛА РЭЗАЛЮЦЫЯ ЕЎРАПАРЛАМЕНТА****, у якой асуджаюцца дзеянні беларускіх улад у адносінах да Свабоднага прафсаюза нашай краіны.*

❍ **УПЕРШЫНЮ Ў СВЕТ ВЫЙШЛА ГАЗЕТА «БЕЛАРУСКІ КУР'ЕР».** Хочацца спадзявацца, што яна будзе апраўдваць сваю назву.

❍ ***У МЕНСКУ ПА ВУЛІЦЫ ЖУКОЎСКАГА Ў ПАМЯШКАННІ БІБЛІЯТЭКІ № 20 АДКРЫТЫ АСОБНЫ АДДЗЕЛ УКРАІНСКАЙ КНІГІ.*** *Адкрыццё было прысвечана 400-годдзю з дня нараджэння Багдана Хмяльніцкага і 5-годдзю існавання Беларускай асацыяцыі ўкраінцаў «Ватра».*

❍ **У РАЎБІЧАХ МІЖРЭГІЯНАЛЬНАЕ ЖУРЫ,** у складзе якога — навукоўцы Беларусі, Летувы, Расіі правялі экспертызу рукапісаў у рамках абвешчанага Міністэрствам адукацыі ў 1993 годзе конкурсу «Абнаўленне гуманітарнай адукацыі ў Беларусі», былі разгледжаны 131 рукапіс новых падручнікаў.

❍ ***ДЫНАМІЧНА РАЗВІВАЕЦЦА Ў ГЭТЫМ ГОДЗЕ ЗНЕШНІ ГАНДАЛЬ НАШАЙ КРАІНЫ.*** *Такужо за восем месяцаў рэалізавана за мяжу прадукцыі на 3,1 працэнта больш. чым за ўвесь мінулы год. За гэты час знешнегандлёвы абарот склаў 61,3 трыльёна рублёў.*

❍ **У БІБЛІЯТЭЦЫ ФІЛФАКА БДУ** падзілася выстава замежнай літаратуры па гуманітарных навуках. Экспанаваліся больш за 600 кніг на чэшскай, балгарскай, нямецкай, польскай і іншых замежных мовах. (Мяркуецца выставіць пазней і ўкраінскую літаратуру.) Сярод усіх выданняў — найбольш польскіх, што былі падараваны бібліятэцы фундацыяй «Pomoc polakom na Wschodzie». Многія з гэтых кніг ужо рэцэнзаваліся ў беларускай навуковай перыёдыцы, бо маюць дачыненне да пытанняў нашай культуры, гісторыі і мовазнаўства. Гэтыя выданні істотна дапамогуць пазбавіцца інфармацыйнай пусткі ў айчыннай філалогіі, гісторыі ды іншых гуманітарных дысцыплінах, пашырыць навуковы кругагляд нашых даследнікаў.

Наш каляндар

Слуцкі збройны чын

Польска-бальшавіцкая вайна на беларускіх абшарах, якая выбухла на пачатку лютага 1919 года, паказала беларускім дзеячам, што нашыя суседзі лічыліся і будуць лічыцца толькі з вайсковаю сілаю. Таму беларускі слуцкі актыў ужо вясною 1920 года планаваў збройнае паўстанне і нават намячаў дату 10 ліпеня 1920 г., спадзеючыся, што ў тым часе бальшавікі будуць моцна занятыя вайною з палякамі. Быў апрацаваны план паўстання, які вызначаў зборку беларускіх вайсковых аддзелаў у ваколіцах Грозава і Старыцы, дзе былі вялікія лясы. Аднак цывільная частка Слуцкага Камітэта радзіла пачакаць з выступленнем, спалохаўшыся пераможнага маршу савецкай арміі на захад. Тады ў Слуцку быў развязаны Беларускі Камітэт, а ягоны старшыня П. Жаўрыд арыштаваны. У іншых гарадах Беларусі тварылася тое самае.

Улетку палажэнне раптоўна змянілася. У канцы ліпеня бальшавікі былі разбіты пад Варшаваю і спешна адступалі на ўсход. Палякі зноў занялі вялікі абшар Беларусі. У гэтым часе П.Жаўрыду ўдалося ўцячы з савецкае турмы. Ён вярнуўся ў Слуцк і аднавіў Беларускі Камітэт ды зарганізаваў беларускую міліцыю ў складзе 500 чалавек.

Гэтым разам палякі захоўваліся на Беларусі больш нахабна, чым раней. Беларуска-рэвалюцыйны актыў Случчыны прыціх, але ўважна сачыў за падзеямі. А падзеі на фронце ішлі непрадбачнымі калявінамі. На пачатку кастрычніка 1920 г. наступіла між палякамі і бальшавікамі часовае замірэнне. Быў падпісаны дагавор аб перамір'і і ў Рызе пачаліся перагаворы аб міры. Хоць самыя перагаворы цягнуліся вельмі доўга, але хутка была намечана дэмаркацыйная лінія Кіевічы — Лань, якая потым з невялікімі зменамі мела рэзаць на працягу 19 гадоў жывое цела Беларусі.

Таму што абодва ваюючыя бакі былі паважна знясілены вайною і мелі іншыя паважныя клопаты, дык беларускі актыў у Слуцку пастанавіў выкарыстаць гэты час, каб пазбыцца акупантаў.

На пачатку кастрычніка польскія войскі пачалі адыходзіць да дэмаркацыйнае лініі за Лань і быццам на кпіны з беларускае міліцыі ў Слуцку, пакінулі ёй 300 карабінаў, што мелі розныя дэфекты. Бальшавікі не ўспелі йсці следам за палякамі і таму Случчына знайшлася пад уладаю Беларускага Нацыянальнага Камітэта.

Час быў вельмі крытычны. Камітэт склікаў на 14 лістапада 1920 г. з'езд Случчыны. Сабралася 107 дэлегатаў з 15 паветаў Случчыны і прыехалі прадстаўнікі ад. Беларускае Нацыянальнае Рады, ад Найвышэйшае Рады і нават ад генерала Булак-Балаховіча. Прадстаўніком і аднача́сна камісарам ад БНР быў колішні старшыня слуцкага Беларускага Камітэта П.Жаўрыд. На другі дзень свае працы з'езд выбраў Раду Случчыны ў складзе 17 чалавек, як часовае кіраўніцтва Случчыны на чале з У.Пракулевічам. У той жа дзень была прынятая рэзалюцыя. У ёй гаварылася: «Першы з'езд Случчыны, скліканы ў ліку 107 асобаў, вітае Найвышэйшую Раду Беларускае Народнае Рэспублікі і заяўляе, што ўсе свае сілы аддасць на адбудову Бацькаўшчыны, катэгарычна пратэстуе супраць заняцця нашае Бацькаўшчыны чужынцамі і самазванчымі савецкімі ўладамі. Хай жыве вольная, незалежная Народная Беларуская Рэспубліка ў яе этнаграфічных межах!»

Рада Случчыны, стаўшыся часовым урадам Случчыны, адразу прыступіла да арганізацыі збройных сілаў. Базаю для стварэння арміі служыла беларуская міліцыя.

Адначасна 21 лістапада была выдана дэкларацыя, у якой між іншым гаварылася: «У момант самавызначэння ўсіх народаў і змагання за сваю самастойнасць і свабоду Беларуская Рада Случчыны выконвае волю сялянства, паслаўшага яе і даверыўшага ёй абарону незалежнасці нашае Бацькаўшчыны Беларусі, заяўляе ўсяму свету аб дамаганнях, намерах беларускага сялянства аб тым, што Беларусь павінна быць вольнаю, незалежнаю рэспублікай у яе этнаграфічных межах. Абвяшчаючы аб гэтым і з'яўляючыся выразіцелем волі народа, Слуцкая Рада дэкляруе цвёрда стаяць за незалежнасць роднае Беларусі і бараніць інтарэсы сялянства ад гвалту з боку чужаземных захопнікаў і ў выпадку патрэбы нават сілаю аружжа, нягледзячы на лічбовую перавагу ворага, думаючы, што наша справа — справа праўдзівая, а праўда заўсёды закрасуе!»

На заклік Рады Случчыны адгукнулася ўсё насельніцтва Случчыны. Паводле аднагалоснага сведчання ўсіх случчакоў, мабілізацыя выклікала нячуваны дагэтуль на Беларусі нацыянальны і маральны ўздым. Мужчыны і юнакі з кайстрамі за плячыма бадзёра спяшаліся ў Слуцк, хоць усе ведалі, што туды збліжаецца вораг. Як звычайна, змабілізаваных праводзілі далёка за вёску жанчыны і дзеці, але нідзе не было чуваць ні наракання, ні плачу. Наадварот, часта можна было пачуць падбадзёрваючыя заклікі: «Трымайцеся, хлопцы!» Дзяўчаты адразу пачалі збіраць тонкі кужаль на бінты, а старэйшыя сяляне збіралі харчы.

БАРЫСАЎСКІ ДЗЯДЗІНЕЦ *Стар. 2.*

«РЭГІЯНАЛЬНАЙ ГАЗЕЦЕ» — ПАЎГОДА *Стар. 3.*

МОВА ХАЎРУСАЎ *Стар. 6.*

Творчасць нашых чытачоў

Вера БУЛАНДА

Беражы, Божа!

«Крый, Божа», — бабуля перажагнала
Мяне і радню, ідучы ў нікуды.
«Крый, Божа, вас, дзеткі, — яна прашаптала, —
Ад войнаў, і гора, і ўсякай бяды».
Нібы запавет пранясу яе словы,
Каб дзеці і ўнукі запомнілі іх.
Крый, Божа, не ведаць бабулінай мовы,
Крый, Божа, зрачыся карэнняў сваіх.
Хай будзе заўжды на зямлі гэтай добра
І дзецям, і ўнукам і верным буслам
Крый, Божа, людзей ад турмы і ад торбы
І сёння, і заўтра, й навекі пасля.

Дакументы IV з'езда ТБМ

Да ўсіх арганізацый ТБМ імя Ф.Скарыны

Паважаныя сябры!

У газеце «Наша слова» № 42 і 43 надрукаваны пастанова IV з'езда, зварот з'езда да выбаршчыкаў, выступленне Старшыні Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь Мечыслава Грыба, уступнае слова на адкрыцці з'езда старшыні ТБМ Ніла Гілевіча, іншыя матэрыялы IV з'езда.

Будзе вельмі добра, калі ў бліжэйшы час гэтыя дакументы вы абмяркуеце ў сваёй арганізацыі. Пажадана, каб у выніку абмеркавання былі намечаны канкрэтныя меры па рэалізацыі прынятых на з'ездзе рашэнняў. Унесеныя пры гэтым прапановы, пажаданні актывістаў ТБМ, прынятыя дакументы (пастанова, план мерапрыемстваў па забеспячэнні актыўнай дзейнасці першасных суполак, актывістаў ТБМ) просім неадкладна дасланць у Сакратарыят ТБМ.

Нагадваем, што напярэдадні з'езда ў газеце «Наша слова» № 19, а таксама лістом ад 28 чэрвеня г. г. № 47 мы прасілі даслаць або прывезці з сабой на з'езд адпаведныя звесткі аб колькасным складзе арганізацыі (колькасць першасных суполак, сяброў ТБМ і інш.). Аднак, такія звесткі да апошняга часу мы атрымалі не ад усіх арганізацый. У той жа час прынятыя на з'ездзе рашэнні, становішча беларускай мовы пасля рэферэндуму вымагаюць ад усіх нас арганізацыйнага ўмацавання радоў прыхільнікаў Роднай мовы, далучэння да справы яе абароны ўсіх прыхільнікаў нацыянальнага адраджэння Бацькаўшчыны. Спадзяёмся, што вы з пачуццём адказнасці прымеце нашу просьбу.

Сакратарыят Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны.

Да «роднага кута»

Даўно з'явілася ідэя ў сяброў літаратурнай суполкі «Маладзічок» Менскага педагагічнага каледжа наведаць родныя мясціны Якуба Коласа. Падтрымалі яе навучэнцы філалагічных груп. І вось яснай восеньскай раніцай мы, гуртоўцы «Маладзічка», а таксама дзяўчаты і хлопцы дзвюх груп з Аляксандрам Віктаравічам Чэчатам, Валянцінай Карлаўнай Раманцэвіч у добрым настрої, з жартамі, смехам селі ў электрычку, якая мела кірунак на Стоўбцы.

І вось мы на Коласавай дарозе. Уражанні дзіўныя. Менавіта па гэтым шляху Якуб Колас пешкі вяртаўся з Менскага астрога ў 1911 годзе, па гэтай дарозе ў 1912 годзе спяшаўся і Янка Купала на першую сустрэчу з Коласам. Якімі былі паэты тады? Пра што думалі? Аб чым марылі?

Першы прыпынак — Акінчыцы, тут і першыя ўражанні ад сустрэчы з эпохай, у якую нарадзіўся паэт, з сялянскім побытам. А далей па шляху былі ўказальнікі і на Альбуць, і на Высокі Бераг, на Бервянец, але туды мы не маглі завітаць, бо ў гэты ж дзень нам трэба было вярнуцца ў Менск, дадому.

Па дарозе шмат цікавага расказвалі нашы выкладчыкі пра дзядзьку Юзіка, малодшага роднага брата Якуба Коласа, які любіў людзей, заўсёды вельмі хораша іх сустракаў і, што ўсіх уражвала, шмат ведаў напамяць і цудоўна чытаў Коласавы творы.

Дарога ўсё ж далёкая, дзяўчынкам ісці было цяжкавата, таму сумкі некаторых з іх узяліся несці хлопцы Андрэй Латышэвіч і Сяргей Галубоўскі. Вядома, рабілі на ўлонні цудоўнай прыроды адпачынкі, сілкаваліся, жартавалі. Дарога ж была незнаёмая, то даволі часта ў сустрэчных грыбнікоў пыталіся, ці хутка будзе Смольня. І што асабліва нас здзіўляла — мова людзей, чыстая, мілагучная, не сапсаваная горадам. З сустрэч, размоў з людзьмі, з іх жартаў, што мы ў час тэхнікі пешкі прастуем, яшчэ больш адчувалася прысутнасць самога Коласа, Педагога, Паэта, Чалавека. Вядома, па дарозе часта фатаграфаваліся.

Смольня сустрэла нас гасцінна. Да нас выйшла Соф'я Іосіфаўна Міцкевіч. Прапанавала адпачыць, пачаставала вадой з калодзежа, з якога калісьці піў і Колас. А потым — экскурсія. Гэта і хата, з якой, як з птушынага гнязда, выпраўляліся ў жыццёвыя дарогі Міхалавы дзеці. А само абсталяванне пакояў: ложкі з прыгожымі посцілкамі і вялікімі падушкамі, сталы, засланыя белымі ільнянымі абрусамі з прошвамі, самавар, з якога пілі чай Колас і Купала, добра вядомая з «Новай зямлі» дзежка з палонікам на табурэтцы ля печы, прасніца, на сцяне паліца для посуду, у другім пакоі варстат з натканым палатном, ночвы, ступы, гаспадарчыя прылады — усё нам было вельмі цікавым, шчымліва блізкім, хоць некаторыя з нас гэты побыт ведаюць толькі з кніг. Усе рэчы зроблены з густам. Міжволі прыпаміналіся дзядзька Антось, яго здольнасць майстраваць, знешняя абаяльнасць.

А потым мы прайшліся каля забудоў у двары, пабывалі ў музеі, дзе перад намі яшчэ раз прайшоў жыццёвы і творчы шлях Якуба Коласа, паглядзелі карцінную галерэю, дзе ўразілі працы мясцовых майстроў. Цікавыя, таленавітыя людзі жывуць на Стаўбцоўшчыне.

За ўсё тое, што мы ў музеі пабачылі, пачулі, адчулі Коласаў час, эпоху, вялікі дзякуй экскурсаводу. Нам проста пашчасціла, што сустрэліся менавіта з Соф'яй Іосіфаўнай Міцкевіч — дачкой знакамітага дзядзькі Юзіка.

Юрый МЕЛЬНІКАЎ, навучэнец Менскага педагагічнага каледжа.

У Смольні

Сустрэла сялянская хата
Шчарбатым праёмам дзвярэй.
Музейная ціша. А я ўяўляю,
Як тут было раней...
Хлапцы недзе з досвітку ў лесе.
Ганна корміць сняданкам дзяцей.
Антось у двары касу правіць,
Ды так — не адвесці вачэй.
Здаецца не восень — лета,
Амаль стагоддзе, як дзень.
Спадарыня Соф'я Міцкевіч
Гаворку з намі вядзе.
Расказвае нам пра мясціны —
Дзе Колас калісьці тут жыў,
Як шанаваў бацькоў, родных
І як ён Айчыну любіў.
На экскурсіі ўразіла ўсё нас,
Тут Коласаў дух жыве!
Мясцін, прыгажэйшых за Смольню,
І праўда — няма больш нідзе.

Наталля ЧЫКАТКОВА.

Жыццё Таварыства

Барысаўскі дзядзінец

Суполка Таварыства беларускай мовы імя Ф.Скарыны ў Барысаве была створана ў 1990 годзе. Сябрамі ТБМ з'яўляюцца людзі розных прафесій, узростаў, культурных і рэлігійных запатрабаванняў, якім сапраўды баліць душа за стан культуры, роднай мовы і гістарычнай памяці ў нашай краіне.

Рада гарадскога Таварыства ў цяперашнім яе складзе была абраная ў ліпені 1993 года. З самага пачатку дзейнасць новай рады набыла культурна-асветніцкі характар. Яго сябры прыклалі немалыя намаганні для выканання Закона аб мовах у горадзе. Адбыліся сустрэчы з кіраўнікамі прадпрыемстваў, устаноў культуры, транспарту, гандлю. У выніку былі зроблены прыкметныя крокі ў справе беларусізацыі. Горад пачаў набываць акрэсленае беларускамоўнае аблічча.

Наступным крокам было наладжванне сувязяў з культурна-асветніцкімі суполкамі «Святло Меноры» і Саюзам палякаў, што прывяло да плённага супрацоўніцтва.

Існуе сапраўднае творчае супрацоўніцтва Таварыства з Барысаўскім народным тэатрам «Відарыс». Сумеснымі намаганнямі была наладжана сустрэча з пісьменнікам Л.Дайнекам падчас прэм'еры спектакля па яго раману «След ваўкалака», а таксама прэзентацыя кнігі Зм. Марозава «Сын чалавечы» з удзелам аўтара.

Яшчэ ўвосень 1993 года Таварыства пачало цыкл культурна-асветніцкіх праграм (вечарын) па гісторыі і культуры Беларусі і Барысаўшчыны. У межах гэтага цыкла адбыліся сустрэчы з пісьменнікамі З. Марозавым і Л. Дайнекам, канцэрт квартэта «Аніма», прэм'ера спектакля па аповесці А. Мальдзіса «Восень пасярод вясны» (з удзелам аўтара). Сапраўдным адкрыццём сталі унікальныя слайд-фільмы краязнаўца М.Мацельскага і лекцыі І.Белага пад агульнай назвай «Літаратура і культура Барысаўшчыны».

Сябры Таварыства выступалі і выступаюць з ініцыятывай вяртання вуліцам горада іх гістарычных назваў. Была зроблена спроба адчыніць у горадзе нядзельны ліцэй — філіял Беларускага гуманітарнага культурна-адукацыйнага цэнтра, але ідэя не знайшла падтрымкі ў гарадскіх уладаў.

ТБМ праз гарадскую газету праводзіла конкурсы па гісторыі Барысава і Барысаўшчыны.

Улетку сябры Таварыства арганізоўвалі падарожжы на веласіпедах па Барысаўшчыне, Беларусі, Прыбалтыцы з мэтай больш глыбокага, дэталёвага вывучэння нашай гісторыі, архітэктуры, збору паданняў, звязаных з тапанімічнымі назвамі. Было наладжана некалькі падарожжаў-пошукаў «дарогі Вітаўта», якая паводле гістарычных звестак і паданняў праходзіла па тэрыторыі цяперашняга Барысаўскага раёна.

ТБМ выступіла з ініцыятываю ўшанавання памяці паўстанцаў 1863 года, якія загінулі ў баі з царскімі войскамі каля в. Падбярэззе, і шмат сіл аддае на выраб памятнага знака.

Намаганнямі сяброў ТБМ наладжаны выпуск тэматычнай старонкі «Дзядзінец» у газеце «Адзінства».

Плануе Таварыства стварыць музей «Літаратурная і культурная Барысаўшчына», устанавіць і адкрыць памятны знак ля в. Падбярэззе паўстанцам К. Каліноўскага, выдаваць газету «Гоман Барысаўшчыны».

Гарадское Таварыства беларускай мовы мае намер весці сваю культурна-асветніцкую дзейнасць больш актыўна і настойліва.

Падзеі ў краіне пасля рэферэндуму 14 траўня вельмі непакояць усіх нас. Негатыўныя вынікі рэферэндуму вельмі яскрава праяўляюцца і ў нашым горадзе. Асабліва гэта відаць у народнай адукацыі. Знікаюць не толькі беларускія класы, але і школы, якія лічыліся беларускімі, адчуваюцца ўсе неспрыяльныя ўмовы, у якіх прыйдзецца працаваць Таварыству. Ужо амаль палову года чакаем выхаду чарговага нумара «Дзядзінца». Старонку, пэўна, ужо і не надрукуюць, бо пачалі друкаваць некаторыя нашы ідэі без спасылкі на ТБМ.

Атмасфера такая ж, як і ва ўсёй краіне. Тыя ж праблемы ды цяжкасці.

На нашу думку, Таварыства (як рэспубліканскае, так і мясцовыя) павінна выпрацаваць новыя падыходы, новыя формы і метады ва ўмовах, надзвычай неспрыяльных для сваёй дзейнасці. Трэба памятаць, што прывід нацыянальнай катастрофы вельмі яскрава матэрыялізуецца. Нашы дзеянні павінны быць больш акрэсленымі, рашучымі.

І. БЕЛЫ.

У газетах

Чачэнцы заўсёды вырашаюць самі

У Чачэнскай рэспубліцы плануюцца выбары. Невядома, якімі яны будуць — парламенцкімі, прэзідэнцкімі ці пераходнымі. Але яны могуць і не адбыцца, ды не з прычыны супрацьстаяння дудаеўцаў ураду нацыянальнага адраджэння і палявых камандзіраў.

Ёсць тры шляхі рашэння чачэнскай праблемы. Першы: уваход рэспублікі ў цэнтралізаваную дзяржаву, дзе ўлады не прызнаюць нацыянальнай адметнасці. Такім быў Савецкі Саюз, такімі застаюцца суседзі — Турцыя, Іран ды Ірак. Другі: адасабленне нацый у асобныя дзяржавы, як гэта зрабіла Еўропа пасля больш чым трохсотгадовых войнаў. Трэці: роўнасць нацый у рамках адзінай дзяржавы, прыкладам, як у Швейцарыі.

Але пад федэрацыяй разумеецца садружнасць роўных. У Расіі ж аўтаноміі пастаўлены ва ўмовы падначалення Маскве. Яны, за выключэннем Татарстана і Якуціі, ствараюць федэрацыю не з Расіяй, а з яе абласцямі, што пазбаўляе федэралізм асноўнай сутнасці.

Вырашэнне чачэнскай праблемы не ў метадах, а ў сутнасці: Маскву падтрымоўваюць нават расійскія дэмакраты ды ЗША. Іх аргумент: «Чачня — частка Расійскай федэрацыі і яе суб'ект». Але «суб'ект» удзелу ў стварэнні федэрацыі не прымаў і федэратыўнай дамовы з іншымі суб'ектамі не падпісваў, чачэнцы ў галасаванні па Канстытуцыі РФ удзелу не прымалі. Больш таго, у 1991—1993 гадах, калі пачаўся рух за самавызначэнне, які суправаджаўся клянавай барацьбой, у Расіі дзейнічала Канстытуцыя, што прызнавала права нацый на самавызначэнне.

Праблема чачэнскай дзяржаўнасці мае і другі аспект — псіхалагічны. Нават тыя чачэнцы, каторыя жывуць у іншых рэспубліках ці краінах ды сумленна выконваюць законы гэтых краін, унутраныя праблемы вырашаюць без удзелу ўладаў. З уладай лічацца, але ўладай — любой, нават уладай Чачэнскай Рэспублікі — чачэнец пагарджае. Чачэнцы прызнаюць выключна калегіяльны аўтарытэт «вялікіх людзей».

Чачэнец ніколі не прыме ўлады прэзідэнта — гэта супярэчыць этнічнай і культурнай традыцыі. У этнічнай традыцыі — межтэйпавая (кланавая) згода, якая мацуецца на прыблізна роўным прадстаўніцтве ва ўладных структурах. У культурнай традыцыі — рада старэйшынаў. Менавіта таму ў Чачні немагчымыя прэзідэнцкая рэспубліка і выбары ў парламент па партыйных спісах. Чачня можа быць толькі парламенцкай рэспублікай з парламентам, абраным па аднамандатных акругах, каторыя даваядзецца вызначаць з улікам тэйпавых традыцыяў. Такія адносіны да ўладаў могуць камусьці не падабацца, але ва ўмовах Чачні — гэта рэальнасць, гэта частка нацыянальнай псіхалогіі чачэнца. Больш чым стогадовае ўладаранне Расіі не вытравіла яго з свядомасці народа. Калі Масква хоча міру ў Чачні, то без уліку гэтага фактара ёй поспеху не дабіцца.

Але нават «тэйпавы» парламент не задаволіць чачэнцаў, калі не будзе вырашанае пытанне пра суверэнітэт. Чачня тройчы за апошнія дзвесце гадоў цярпела ад генацыду з боку Расіі. Улада ў Расіі мянялася — царская, савецкая, дэмакратычная. Але адносіны да Чачні як да калоніі не мяняліся. Менавіта таму чачэнскі народ не можа задаволіцца гарантыямі на сваё існаванне толькі з боку Расіі. Чачэнцам неабходныя міжнародныя гарантыі самазахавання. І гэта зусім не азначае выйсце з федэрацыі і адгароджванне ад Расіі калючым дротам.

Хамід ДЭЛЬМАЕЎ, кандыдат філасофскіх навук. («Московские новости»).

Рэха

Пакуль яшчэ не дантаўскае пекла...

Аўтар рэпартажу «Спыніць русіфікацыю!» («Наша слова» за 25 кастрычніка) слушна заўважае, што дзяржаўныя сродкі масавай інфармацыі амаль праігнаравалі IV з'езд ТБМ. Дадам ад сябе: у лепшым выпадку, падалі яго як другарадную або трэцярадную падзею. Не буду згадваць расійскамоўныя ангажыраваныя газеты з шавіністычным душком: ім беларушчына нібы костка ў горле. Але ж і «Народная газета», публіцыстыку якой у абарону роднай мовы яшчэ нядаўна чытаў проста-такі з асалодай, абмежавалася невялікай нататкай афіцыйнага Белінфарма (зараз — зноў БелТА), дзе ні паўслова няма пра сутнасць пастановы з'езда. Рэдакцыя не палічыла патрэбным надрукаваць і прынцыповае выступленне на ім М.Грыба — Старшыні Вярхоўнага Савета, органам якога з'яўляецца газета.

Балюча, што апошнім часам крок за крокам яна здае свае былыя нацыянальна-адраджэнскія пазіцыі (робіцца гэта, на мой погляд, каб дагадзіць тым, хто кіруе дзяржаўнымі СМІ). І справа не толькі ў тэматыцы і змесце матэрыялаў, але і ў тым, на якой мове яны друкуюцца. Мяркуйце самі. Раней на беларускую мову ў кожным нумары прыпадала палавіна ці болей усёй газетнай плошчы, цяпер жа толькі 10-15 працэнтаў, а ў некаторых выпусках, напрыклад, за 21—23 і за 26 кастрычніка — і таго менш — пяць-сем працэнтаў. Калі «працэс» будзе ісці і надалей у такім напрамку, дык неўзабаве ад роднага слова на старонках «НГ» застануцца рожкі ды ножкі, што ўжо даўно прадэманстравала другая «двуязычная» дзяржаўная газета — «Рэспубліка»...

Яшчэ больш уразіла мяне яўнае ігнараванне з'езда ўрадам і, што наогул не тоўпіцца ў галаве, Міністэрствам адукацыі і навукі. Прыгадалася: *пасля таго як В.Стражаў быў прызначаны кіраўніком гэтага ведамства*, у газетах сталі перыядычна друкавацца яго выказванні. І калі я сёння перачытаў іх, дык перада мной паўстала даволі цікавая карціна эвалюцыі стаўлення Васіля Іванавіча да беларускай мовы. У мінулым годзе ў Дзень ведаў новы міністр цвёрда абяцаў развіваць адукацыю на нацыянальнай глебе. Трэба, гаварыў ён, каб яна «будавалася на аснове таго, што мы маем — што наша краіна Беларусь, наша культура — беларуская» («Звязда» за 1 верасня 1994 г.).

Пасля так званага народнага волевыяўлення з вуснаў В. Стражава пачалі праскокваць іншыя ноткі (гл., напрыклад, «Сталіцу» за 16 чэрвеня 1995 г. і інш. выданні). Але нейкі час аптымізм яго не пакідаў: «Пазіцыя міністэрства ясная: яно падтрымлівала і будзе падтрымліваць беларускую мову». І далей: «Памыляюцца тыя, хто з вынікаў рэферэндуму зрабіў выснову, што беларуская мова не мае будучыні» («Наша слова» за 12 ліпеня). Праз паўтара месяца, распавядаючы пра тое ж, міністр быў больш асцярожным: «Ёсць пэўныя думкі аб падтрымцы беларускай мовы...» («Звязда» за 25 жніўня). А напярэдадні Дня настаўніка ў газетным інтэрв'ю ужо не сказаў аніводнага слова пра якую-небудзь помач мове карэннай нацыі (як і не ўпамянуў аб «падтрымцы» яе з боку Прэзідэнта, што амаль кожны раз падкрэсліваў раней). Больш таго, у яго разважаннях цяпер выразна чуецца здаўна і да болю знаёмае нам: «Асадзі назад!». Бо, маўляў, беларусізацыя школы ў мінулым навучальным годзе дасягнула такога размаху, які «мы павінны былі мець у 2000-м годзе») («Звязда» за 30 верасня). Помніцца, сталінскія пяцігодкі «выконваліся» за чатыры гады, а цяпер вось «моўную дзесяцігодку» сістэма адукацыі, аказваецца, здолела за палову адведзенага ёй тэрміну.

Усё гэта гаварылася тады, калі ўжо добра было вядома, што нашаму роднаму слову ствараецца такая пагроза, якой, бадай, не адчувала раней у цывілізаваным свеце ніводная мова: што з'явілася нечуванае дасюль у гісторыі імкненне расправіцца з мовай, якая дала назву суверэннай краіне, рукамі самога народа; і, нарэшце, што ў ролі галоўных завадатараў-забойцаў яе выступаюць высокія дзяржаўныя мужы на чале з «бацькам»-Прэзідэнтам.

І ўсё ж у нас пакуль яшчэ не дантаўскае пекла, над брамай якога напісана: «Пакінь надзею назаўсёды». Таму падзяляю думкі дэлегатаў і гасцей IV з'езда ТБМ, заклікаўшых не расслабляцца, не апускаць рукі, а працаваць. Мяркую, што калі ўслед за словамі, якія гучалі 6 кастрычніка ў Доме літаратара, пойдуць добрыя справы, дык русіфікацыю льга затармазіць, а пазней і спыніць.

Больш бязвітай хацелася б бачыць і газету Таварыства. Смялей выводзьце на чыстую ваду канкрэтных асоб, нягледзячы на іх высокія чыны, дзяржаўныя органы і ўстановы, сродкі масавай інфармацыі, якія здзекваюцца з нашай гісторыі і мовы, імкнуцца зрабіць з Беларусі расійскую правінцыю.

Генадзь ЛАГУНОВІЧ.

«Мове трэба вярнуць забранае ў яе...»

З Максімам Лужаніным гутарыць карэспандэнт «Нашага слова» Людміла Рублеўская.

— Аляксандр Амбросьевіч, я ведаю, што Вы вучыліся на літаратурна-лінгвістычным аддзяленні педфака Беларускага дзяржаўнага універсітэта. Што гэта было за аддзяленне — можа, нешта накшталт маскоўскага Літаратурнага інстытута?

— Маючы два гады педагагічнага стажу, можна было паступіць адразу на другі курс. Каб паступіць на першы — тады трэба было трымаць іспыты. Праграма другога курса была прыблізна такой: моваазнаўства выкладаў прафесар Бузук, заходнюю літаратуру — прафесар Вазнясенскі. Курс паэтыкі чытаў прафесар Барычэўскі, выкладаць гісторыю мастацтваў прыязджаў з Масквы Бухаркін. Гісторыю Беларусі выкладаў сам рэктар Пічэта. Былі семінарскія заняткі — па Пушкіну, французскай мове. Многа месца займала ваенізацыя — кожны дзень чатыры гадзіны вывучалі ваенную справу... Прафесар Піатуховіч вёў заняткі па беларускай літаратуры і фальклору. Уся прафесура выкладала па-беларуску. Помніцца, як іранізавалі над прафесарам Пічэтам, які размаўляў на «трасянцы» — слова расійскае, слова беларускае... Тым не менш, і ён стараўся выкладаць на беларускай мове. Адбору па творчых здольнасцях не было. Гэта не быў аналаг Літаратурнага інстытута. У дыпломе маім — я так і не атрымаў яго — мусіла быць запісана прафесія «педагог». Так атрымалася, што на нашым курсе вучылася 18 пісьменнікаў. Зарэцкі, Дарожны, я, Глебка, Дудар, Шукайла, некалькі габрэйскіх пісьменнікаў — Ліфшыц, Вітэнзан. Курсам вышэй вучыліся Крапіва, Пфляўмбаўм, Барысевіч...

— Значыць, гэта быў фактычна звычайны філфак. Дарэчы, сёння ў БДУ ёсць задума стварыць на філфаку менавіта літаратурнае аддзяленне для падрыхтоўкі будучых літаратараў... Як Вы ставіцеся да самой ідэі такіх аддзяленняў і навучальных устаноў?

— Калі Брусаў заснаваў Літінстытут, ён цвёрда верыў, што можна чалавека навучыць пісаць. З Літінстытута выйшлі многія вядомыя пісьменнікі — Сцяпан Злобін, Міхаіл Святлоў, але гэта былі проста таленавітыя людзі... З вопыту працы ў Саюзе пісьменнікаў магу сказаць, што каго мы ні пасылалі з Беларусі вучыцца ў Літінстытут — па звароце некаторы час пачыналі горш пісаць. Я не думаю, што можна навучыць чалавека быць пісьменнікам. Іншая справа, дапамагчы чалавеку таленавітаму, пашырыць яго накірунак. Заўсёды былі добрыя выключэнні. Напрыклад, вучыўся на журфаку Барыс Сачанка, але не стаў журналістам, стаў пісьменнікам...

— Я ведаю, што Вы доўгі час працавалі ў Маскве, у расійскіх выдавецтвах. Напэўна, была такая спакуса, асабліва пасля Сібіры, пачаць пісаць па-расійску, застацца ў сталіцы?

— Так, з 1934 па 1941 год працаваў у Маскве... Прапісалі мяне там, дый не аднаго мяне, а яшчэ Таўбіна, Астапенку. Але на працу ўладкавацца было цяжка. У аддзеле кадраў пагледзяць дакументы, што быў асуджаны, і ўсё... Нарэшце ўдалося нам з жонкай уладкавацца — Яўгеніі Эргардаўне — у «Оборонгиз», мне — у «Машгиз». Праца ў тым выдавецтве была мне добрай школай літаратурнага рэдагавання. Хаця зарплаты і тады не хапала. А наконт спакусы зрабіцца расійскім пісьменнікам — не скажу, што яе не было.

— Дарэчы, цяпер шмат гавораць пра беларускага пісьменніка Віталіна. Лічылася, што ён загінуў, але высветлілася, што ён жыве ў Адэсе, піша па-расійску.

— Так, яго фотаздымак вісеў у Саюзе пісьменнікаў на стэндзе сярод фота тых, што загінулі. А ён за гэты час выдаў семнаццаць кніжак на расійскай мове. Я прачытаў адну такую кніжку Віталіна — і адчуваецца, што напісаная яна не на той мове, на якой чалавек думае. Былі і ў мяне нейкія падобныя памкненні. Але далей сшытка не йшло. Я не друкаваўся па-расійску. Недзе пераховываюцца некалькі вершаў... І гэта таму, што хоць расійскую мову ведаю, я на ёй не думаю. А гэта адразу адчуваецца — хоць бы ў нашых некаторых пісьменнікаў — што думае чалавек па-расійску і сам сябе перакладае.

— Аднак для маладзейшага пакалення беларускіх пісьменнікаў, асабліва гарадскога паходжання, абставіны склаліся так, што для іх першапачатковай мовай была расійская, а да беларускасці яны прыйшлі самі, вывучыўшы мову па кнігах... Ці праца такіх літаратараў не будзе плённай?

— Будзе плён. Абавязкова. Той, хто хоча валодаць мовай, той валодае. Трэба толькі сачыць за яе чысцінёй. Асцерагацца моўных калек. Часам можна сказаць адным словам — а перакладаюць двума, напрыклад, выказнік перадаюць двума дзеясловамі. Ёсць уціск гатовых канцылярызмаў і штампаў — нават у старэйшых. Адметная для беларускага пісьменства — фразеалогія. Тут неперавершаныя майстры — Кузьма Чорны і Лукаш Калюга. Апошні не стаў класікам, але так будаваць сказы, як ён, ніхто не мог. Значыць, перайсці на расійскую мову для мяне было немагчыма — да працы ў Маскве я ўжо выдаў пяць ці шэсць кніг. І мовай маёй была беларуская.

— Вы лічыце, што крыніцай узбагачэння мовы павінны быць фальклор, дыялекты?

— Наша мова, вядома, яшчэ складаецца, фарміруецца, яна — маладая мова. Крыніцы для яе папаўнення магу назваць. Абласныя слоўнікі — Касяпровіча, Шатэрніка, слоўнік Гродзеншчыны, Тураўскі слоўнік. Невычэрпныя скарбы — Сержпутоўскі, Раманаў, Шэін. Але гэта ляжыць у мінулым стагоддзі. Цяпер — мноства новых паняццяў, звязаных з тэхнікай, навукай, побытам. Трэба пагаджацца з запазычаннямі — калі яны ў духу мовы. Напрыклад, добрае слова «спадарожнік».

Глебка нядрэнна прыдумаў — «навучэнец».

— На старонках «Нашага слова» вядзецца дыскусія наконт правільнасці назоваў — «рускі», «расійскі» ці «маскальскі»...

— «Маскалі», на маю думку, гэта зняважліва, гэта адпавядае паняццю «салдаты». Трэба прыняць тое, што было ў 20-х гадах, — расійскі чалавек. Яны ж самі на сябе «рускія» цяпер не гавораць, гавораць «расіяне». Трэба лічыцца з саманазвай. Да 30-х гадоў слова «руская» ўвогуле мала было ва ўжытку.

— А як бы Вы ўжывалі: «грэчаскае» ці «грэцкае»?

— «Грэцкае» — гэта крупы. У 30-х гадах ужывалі форму «грэцкае». І не трэба на расійскі лад яе перайначваць. Я б ужываў «грэкскае». Нашто ўжываць «язычаскае», калі было «паганскае»? Правамоцная форма «ангельскае». Мове трэба вярнуць усё тое, што ў яе адабралі ў 30-х гадах. Аканне, дзеканне, падваенне зычных, змякчэнне перад мяккімі зычнымі — «сьнег». Калі прыназоўнік стаіць асобна — змякчэнне не абавязковае — «ідуць ветрам». А ў самім слове — трэба памякчаць, і абавязкова падвойваць зычныя — «каменьне». Вялікая справа — выданне слоўніка, рэдагаванага Бірылам, дзе ў дужках даецца сапраўднае вымаўленне слоў. Выклікае пярэчанні напісанне слоў тыпу «газета», «медыкі» — па-мойму трэба «газэта», «мэдыцына».

— Як Вы ацэньваеце перспектывы развіцця і ўвогуле існавання беларускай мовы, зыходзячы з сённяшніх варункаў?

— Мове трэба вярнуць забранае ў яе. Можа, не адразу. Не стаяць на тым узроўні, на якім стаім. Пакрысе аднаўляць асаблівасці фанетычныя. Мова не можа памерці. Але калі яшчэ два пакаленні патопчуцца па ёй, ёй будзе цяжэй падымацца. У «ЛіМе» надрукавалі цікавае пісьмо жанчыны-настаўніцы — яе вучні схавалі за шафу бел-чырвона-белы сцяг, вучаць самастойна тыя падручнікі, што апошнім часам адменены... Мы паспелі закінуць зерне ў душы дзяцей. Каб яны ўтрымалі павагу, пашану да свайго, беларускага. Што датычыць захаплення наватворамі — дык трэба працей і прыгажэй. Мова сама сябе рэгулюе. Як з'явіліся скарочаныя формы? «Трэба бабе парасон» — склад накладваецца на склад. І ў мове з'яўляецца форма «трэ» — «Трэ бабе парасон». Ці «кладка каля ручая» — зноў непрыгожа. З'яўляецца «кладка ля ручая». Дарэчы, Якуб Колас быў супраць формы «ля», лічыў, што гэта сапсутае слова. Але я — за тое, што мова робіць для сваёй мілагучнасці. Нам трэба вельмі добра пісаць, сачыць за спалучэннямі слоў, каб не даваць магчымасці здзекавацца са сваёй мовы. Я гэтых здзекаў наслухаўся ў першай хвалі беларусізацыі.

Канешне, у шырэйшым плане цяжка ўявіць культуру без ведання расійскай мовы. У сусветнай паэзіі расійская паэты — Пушкін, Цютчаў, Фет, Баратынскі — неперавершаныя. Але расійскую мову трэба ж ведаць! Я б адкрыў курсы расійскай мовы для нашых адказных работнікаў. Хочаце гаварыць на ёй — гаварыце, але каб у мяне вушы не вялі. І вялікую расійскую мову не зневажайце.

— Дзякую Вам за гутарку. Жадаю моцнага здароўя і творчага плёну.

З нагоды

«Рэгіянальная газета» — першы юбілей...

Здаецца, зусім нядаўна, сёлетняй вясной, маладзечанскі журналіст Аляксандр Манцэвіч разам з прыватнымі фірмамі «Фаварыт» ды «Інтэрмаркет» усчалі выпуск штотыднёвай «Рэгіянальнай газеты». Спачатку ў журналісцкім асяродку мала хто верыў, што яна здолее ўтрымацца месяц-другі. Але вось мінула паўгода...

Канешне, на першы позірк часу ўсё роўна малавата, каб казаць нешта вельмі бадзёрае да віншавальнае — хаця як паглядзець. Асабліва — улічваючы ўмовы крайняга неспрыяння незалежнаму друку з боку ўсяго афіцыйнага ідэалагічнага істэблішменту, калі нярэдка ці не кожны нумар даецца крывёй... Ды яшчэ ў дадатак беларускамоўнага выдання.

Што ж можна сказаць пра «Рэгіянальную газету», калі абстрагавацца ад юбілейнага настрою?

Мабыць, самыя першыя пытанні тых, хто цікавіцца друкам наогул і беларускай прэсай у прыватнасці, узнікаюць у такіх аспектах: ці знайшла газета свайго чытача? ці апраўдвае сябе эканамічна? ці мае нейкія асаблівасці ў параўнанні з іншымі перыядычнымі выданнямі?

Ну, а што скажа пра гэта Аляксандр Манцэвіч, рэдактар?

Пры сустрэчы з ім нашага карэспандэнта Алеся Мікалайчанкі адбылася вось такая гутарка:

Карэспандэнт: Шаноўны Аляксандр Барысавіч! Я чытаю Вашу «Рэгіянальную газету» з першага нумара. Падабаецца, што газета выдаецца па-беларуску. Падабаецца, што на дзвюх старонках выдання фармату А-3 (дзве астатнія «палоскі» занятыя рэкламай) размяшчаюцца матэрыялы, напісаныя амаль у тэлетайпным стылі — інфармацыі, карэспандэнцыі, кароткія інтэрв'ю. Падабаецца, што я праз «Рэгіянальную газету» даведаюся пра шматаблічнае ды разнапланавае жыццё цікавага рэгіёна: паўночнага ўсходу Гарадзенскай і паўночнага захаду Менскай абласцей. Падабаецца, што грамадзянскія пазіцыі «Нашага слова» і «Рэгіянальнай газеты» вельмі блізкія... Скажыце, калі ласка, як Вам удалося знайсці заснавальнікаў прадстаўнікоў прыватнага бізнесу? Як яны пагадзіліся выдаваць газету па-беларуску? Менавіта — па-беларуску, нават не ў «змешаным» варыянце? Вы ж ведаеце, звычайна эканамічныя праблемы і няўдачы бізнесменаў на газетна-выдавецкай ніве звязваюць з родным словам карэннай нацыі...

А.М.: Дзякую за ацэнку нашай працы. А яшчэ дзякую за тое, што сёлетняй вясной «Наша слова» на сваіх старонках пазнаёміла чытачоў з першым нумарам «Рэгіянальнай...»

Так, заснавальнікаў з так званага прыватнага сектара знайсці было няпроста. Шмат хто з бізнесменаў, якіх мы, журналісты, мелі на воку, адразу ж патрабавалі ад будучай газеты надзвычай хуткую аддачу. А нашых узносаў у статутны фонд у выглядзе інтэлекту, літаратурных здольнасцяў не прымалі — грошы давай. Ну, а якія ў нашага брата, газетчыка, грошы? Але зямля не без дзівакоў у лепшым разуменні гэтага слова. Знайшлася маладзечанская вытворча-камерцыйная фірма «Фаварыт» з дырэктарам Паўлам Карпіновічам (гэта геадэзісты, якія ўсталёўваюць свідравіны пад ваду) і закрытае акцыянернае таварыства «Інтэрмаркет» (яго штаб-кватэра ў Менску, а прадстаўніцтва ў Вілейцы) з адным з кіраўнікоў ЗАТ Ігарам Вейсам. Іспадар Карпіновіч, іспадар Вейс з вялікай прыхільнасцю ставяцца да Беларусі і беларушчыны. Так што моўнага пытання ў нас на парадку дня не стаяла. І не таму, што журналістам гэтак хацелася — рабіць газету па-беларуску. Перад вачыма і ў нас, і ў нашых заснавальнікаў быў прыклад галоўнага тутэйшага перыядычнага выдання — «Маладзечанскай газеты». Яна таксама выходзіць, карыстаючыся толькі мовай беларускай нацыі. Але гэта не перашкаджае «МГ» жыць за кошт рэкламы. У нас, а таксама ў Вілейцы, Валожыне, Мядзелі, Смаргоні, Ашмянах і Астраўцы людзі больш прыхільна ставяцца да роднага слова. Тут няма, як у Менску або ў іншых гарадах Усходняй Беларусі, нейкага псіхалагічнага бар'еру паміж чытачом і беларускай перыёдыкай або беларускай кнігай. Мы скарысталі гэты момант. Плюс — «тэлетайпны стыль» падачы матэрыялаў у газету. Пры гэтым інфармацыю даём з усіх «нашых» раёнаў...

Карэспандэнт.: А як рэклама ідзе ў газету?

А.М.: Не блага. У нас даволі разварочлівая рэкламная служба. Рэклама дазваляе сёння газеце выходзіць раз на тыдзень аб'ёмам колішняй «раёнкі», накладам 7 тысяч асобнікаў і зводзіць канцы з канцамі. Карацей, мы з кожным месяцам усё менш і менш прыносім клопатаў сваім заснавальнікам...

Карэспандэнт: Сапраўды, Аляксандр Барысавіч, на старонках «Рэгіянальнай» шмат інфармацыі з розных гарадоў і сёлаў паўночна-заходняга рэгіёна. Няўжо рэдакцыя мае такую вось разгалінаваную сетку ўласных карэспандэнтаў на месцах?..

А.М.: У нас зусім іншая сістэма арганізацыі штата. Я працую згодна з пагадненнем, якое заключана між мною і заснавальнікамі. А журналісты, што знаходзяцца ў штатах тамтэйшых раённых газет, ужо заключаюць пагадненне са мною. Кожны з іх, якія, — прадпрымальнік. Гэта зручна і для выплаты падаткаў, і для рэдакцыі «РГ», і для журналістаў. У выпадку банкруцтва ці якога прымусовага закрыцця «Рэгіянальнай» усё ж у людзей захоўваецца іхняя ранейшая праца...

* * *

Дэталёвы аналіз «Рэгіянальнай газеты» паказаў, што рэдактар ды ягоныя калегі мелі рацыю ў дзвюх галоўных акалічнасцях, калі стваралі сваё выданне.

І, на самай справе, чаму ў рэгіёне, каторы пазначаны гарадамі Маладзечна, Вілейка, Валожын, Мядзел, Смаргонь, Ашмяны, Астравец, у чытача няма гэтага незразумелага бар'ера, які ўзнікае, калі той раскрывае беларускую газету, часопіс або кнігу?

Мяркую, што ў Беларусі маюцца зоны, якія аказалі найбольшае супрацьдзеянне русіфікацыі. Не, не палітычнае. А тое, якое выспела на генным узроўні закладзенай у беларуса пакаленнямі продкаў беларушчыны. І, мусіць, над гэтай тэматыкай павінны яшчэ добра-такі папрацаваць нашы лінгвісты, філолагі ды гісторыкі, каб дэталёва даследаваць і поспех «Маладзечанскай газеты» і «Рэгіянальнай газеты», і «Свабоды», і іншых беларускіх выданняў менавіта ў названым рэгіёне. Бо ўсе яны са студэнцкіх часоў ведаюць: за літаратурную норму нашай мовы ўзятая як раз гаворка жыхароў вось гэтай тэрыторыі. Мусіць, не выпадкова рэферэндум у Маладзечне людзі адвергалі.

Ёсць, словам, над чым задумацца. Дарэчы, менавіта тут, між іншым, разгараліся і галоўныя падзеі паўстанняў супраць царскіх каланізатараў у часы Тадэвуша Касцюшкі і Кастуся Каліноўскага.

Настаў час адраджаць беларушчыну на больш грунтоўнай аснове.

Я нядаўна быў на Случчыне. У сялян там такая прыгожая беларуская мова! Чыноўнікі, з якімі я кантактаваў, [illegible] пераходзілі з «трасян[illegible]важна — беларуска-расійскай) на літаратурную беларускую мову.

Але вернемся да «Рэгіянальнай газеты». Першая спрыяльная для арганізацыі выдання акалічнасць — беларушчына, якая тут не вынішчана — не вытраўлена, спарадзіла як раз другую перавагу — эканамічны поспех рэгіянальнага падыходу да справы. Гэта відно з адрасатаў рэкламных матэрыялаў.

Гэта ўжо прафесійны ўрок для нас, нацыянальных журналістаў, каторыя апусцілі было крылле перад асімілятарамі. І ўрок палітычны — ворагам беларушчыны. Мы жывём. Мы дыхаем. Мы яшчэ — беларусы.

Беларускае замежжа

Дэманстрацыя ў Нью-Йорку

Як падае газета «Свабода», у нядзелю 22 кастрычніка на пляцы Гамэршэльда каля будынка ААН, дзе ў гэты дзень выступаў і Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка, адбылася дэманстрацыя амерыканскіх беларусаў. Яе арганізавалі дванаццаць беларуска-амерыканскіх і адна беларуска-канадская арганізацыі: Беларуска-Амерыканскае Задзіночанне, Беларускі кангрэсавы Камітэт Амерыкі, Беларускі Інстытут Навукі і Мастацтва, сусветнае Згуртаванне беларускіх яўрэяў, Згуртаванне беларусаў Канады ды іншыя. Усе яны стварылі кааліцыю дзеля абароны дэмакратыі і правоў чалавека ў Беларусі, якая наладзіла гэтую дэманстрацыю.

На яе сабралася каля 200 амерыканскіх беларусаў з бел-чырвона-белымі і амерыканскімі сцягамі. Некаторыя дэманстранты былі ў беларускіх нацыянальных строях. Цягам двухгадзіннай дэманстрацыі прадстаўнікі кааліцыі давалі інтэрв'ю і распаўсюджвалі інфармацыю пра ўціск свабодаў у Беларусі, спявалі беларускія патрыятычныя песні.

Прадстаўнікі Канфедэрацыі амерыканскіх прафсаюзаў, дырэктар вашынгтонскага Інстытута свабодных прафсаюзаў спадар Пол Самаджы зачытаў перад дэманстрантамі заяву Амерыканскай канфедэрацыі працы ў абарону свабодных прафсаюзаў Беларусі, забароненых Аляксандрам Лукашэнкам. Быў прыняты Зварот да дэмакратычных урадаў свету з просьбай дапамагчы беларускім дэмакратам абараніць суверэнітэт Рэспублікі Беларусь.

Пасля дэманстрацыі беларусы калонай прайшлі па вуліцах Нью-Йорка, прыцягваючы ўвагу жыхароў горада і карэспандэнтаў, якія далі паведамленні пра гэтую падзею амаль ва ўсе уплывовыя газеты.

У сусвеце

Квэбек хоча аддзяліцца ад Канады

Канада — адна з самых заможных і прывабных краін у Заходнім свеце. Яе жыхары жывуць лепш, чым у Злучаных Штатах Амерыкі, хоць яны суседзі і ў многім падобныя. Здавалася б, чаго яшчэ людзям трэба? Але вось жа Квэбек — адна з дзесяці канадыйскіх правінцый з насельніцтвам крыху болей за 7 мільёнаў чалавек — праводзіць рэферэндум з мэтай аддзялення. Галоўным чынам таму, што тут значная частка жыхароў ніяк не можа забыць сваё французскае паходжанне (з Францыі сюды перасяліліся іхнія продкі) ды тое, што ў адну краіну іх некалі аб'яднала англійская вайсковая сіла.

А спачатку, у сярэдзіне 70-х гадоў, квэбекцы адваявалі права на дзяржаўны статус французскай мовы і Канада афіцыйна стала двухмоўнай. Усё дзяржаўнае справаводства абавязкова вядзецца на англійскай і французскай мовах. Радыё і тэлебачанне — таксама двухмоўнае. Тым не меней ідэя сепаратызму набірае моц і знаходзіць падтрымку ўрэшце ў 50-ці з лішкам адсоткаў (працэнтаў) квэбекцаў. Так што не такая гэта ўжо бяскрыўдная рэч нават для багатай краіны — увядзенне афіцыйнага двухмоўя. Загадка нацыянальнага застаецца.

Рашуча тым часам выказаліся супраць падзелу Канады яе карэнныя жыхары, якіх прынята называць індзейцамі. У адрозненне ад ЗША тут да іх ставяцца з вялікай павагай, і яны традыцыйна карыстаюцца палітычным уплывам, які пераўзыходзіць колькасць самых індзейцаў, чые правадыры кажуць «аддзяленцам»-сепаратыстам, што калі іхнія продкі прыехалі ў Канаду з Францыі і з іншых краін у пошуках заробку, то зямлю з сабою ў торбах не прывезлі.

Ул.Ас.

Руплівцы беларушчыны

Ад продкаў пачатак

Як старога энцыклапедыста так і цягне мяне даць біяграфію юбіляра ў выглядзе сціслага энцыклапедычнага артыкула. Няхай так і будзе: БОЛСУН Аляксандр Іванавіч (н. 4.11.1935, г. Чачэрск Гомельскай вобл.), бел. фізік. Канд. фіз. - мат. н. (1967), дац. (1976). Скончыў Магілёўскі пед. ін-т (1959), аспірантуру (1962—64) Ін-та фізікі АН Беларусі. У 1967—71 і з 1993 у выд-ве Беларуская Энцыклапедыя. У 1972—93 на выкладчыцкай рабоце (Менскі радыётэхнічны ін-т, Менскі пед. ін-т). Навук. працы па фізіцы элементарных часціц, методыцы выкладання фізікі ў ВНУ, пытаннях распрацоўкі бел. фізічнай тэрміналогіі. Аўтар першага на бел. мове «Слоўніка фізічных і астранамічных тэрмінаў» (вуч. дапаможнік для школьнікаў, 1979, з Я. Н. Рапановічам), «Руска-беларускага фізічнага слоўніка» (1993), «Кароткага слоўніка фізічных тэрмінаў» (вуч. дапаможнік для студэнтаў. Мн., 1979, Харкаў, 1986, 1987). Аўтар вуч. дапаможнікаў для студэнтаў ВНУ: «Зборнік задач па статыстычнай фізіцы» (1979, з В.М. Варыкашам і В.В.Аксёнавым, 1979), «Метады матэматычнай фізікі» (1988, з В.К.Гронскім і А.А.Бейдам), метадыч. дапаможніка для настаўнікаў «Адзінкі фізічных велічыняў у школе» (1983, з С.Л.Вальштэйнам).

Пасля 1929 г., калі выйшаў «Слоўнік фізічных тэрмінаў» А.Ю.Міцкевіча, А.І.Болсун стварыў і выдаў першы на беларускай мове «Слоўнік фізічных і астранамічных тэрмінаў» для школы. Ужо гэтым ён увайшоў у гісторыю беларускай навукі. Але перш чым высветліць, што падштурхнула аўтара рабіць такі слоўнік, успомнім, адкуль у А.І.Болсуна такія паважлівыя адносіны да беларускай мовы, што паўплывала, кажучы модным цяпер тэрмінам, на фарміраванне ў Аляксандра Іванавіча беларускага менталітэту ці, прасцей, беларускай нацыянальнай свядомасці.

Першаю яго настаўніцай тут была, відаць, баба Соня. Найперш ад яе маленькі Саша пастаянна чуў чыстую беларускую народную гаворку, слова ядранае, сакавое, крамянае. Соф'я Пятроўна была родам з Браншчыны. Роднае слова яна прынесла з сабою ў вёску Балсуны непадалёку ад Чачэрска, куды выйшла замуж за мясцовага хлопца Міколу Болсуна, Сашавага дзеда.

Ад бабы Соні чуў Аляксандр Іванавіч: «А ці даць табе, унучак, **любовага** салца?» Думаў: «А, гэта, відаць, такога смачнага, якое ўсе любяць?» Бо яно з мяском, з парасцёлам, а не проста белае. Чуйнае вуха дапытлівага хлопчыка ўлавіла і памяць зафіксавала яго на ўсё жыццё, што баба Соня праснак — **пякла**, а ячнюю — **прагла**. Так нязмушана нават незаўважна, даходзіла да малога роднае слова, яго водар і смак.

У школе асабліва запомніліся ўрокі настаўніцы Фаіны Рыгораўны Безбародкінай. Як яна прыгожа гаварыла пабеларуску, як задушэўна, пранікнёна чытала вершы Купалы і Коласа! І да сённяшняга дня Аляксандр Іванавіч помніць дзіцячае ўражанне ад паэмы «Курган» Я.Купалы. Як складна, звонка, дзівоснай музыкай, створанай беларускім словам, мілагучна, узнёсла і трывожна гучала гэта рамантычная паэма-балада ў душы хлапчука, калі яе чытала настаўніца.

У 1947—49 гадах А.І.Болсун жыў у Заходняй Беларусі (Гудагай, Свір, Ашмяны, дзе бацька працаваў у леспрамгасе). У адрозненне ад гаворкі Чачэрска і яго ваколіц з тамтэйшай моўнай размытасцю, перакручваннем рысаў розных дыялектаў, з амаль негатыўным стаўленнем некаторых да беларускай мовы, тут, у Заходняй Беларусі, школьнік Саша Болсун заўважыў іншае: гаварылі не так, як у яго на радзіме, да мовы ставіліся, як да свайго, роднага, што нядаўна забаранялася польскімі ўладамі. Здавалася нават, што мова тут больш беларуская, чым на Чачэршчыне. Але з іншымі лексемамі, іншымі канчаткамі, формамі. Гэта моўная кантраснасць паўплывала на стаўленне юнака да самой беларускай мовы. Зразумеў, што гэта тая самая мова, беларуская, абсалютна зразумелая, але ёсць у розных мясцінах свае асаблівасці. І ў гэтым, адчуў падсвядома, свая самабытнасць, адметнасць, разнастайнасць, нават свая прыгажосць.

Пасля аспірантуры працаваў у адной з лабараторый Інстытута фізікі. Непасрэдны начальнік у лабараторыі Б.В.Бокуць, тады яшчэ не акадэмік, чалавек высокаадукаваны, інтэлігентны, быў ініцыятарам семінараў па гісторыі Беларусі. Тады, у канцы 1960-х гадоў, гэта было нават нязвычна. Усе ж ведалі, што М.С.Хрушчоў у размове з К.Т.Мазуравым заявіў, што калі беларусы забудуць сваю і авалодаюць дасканала расійскай мовай, то першыя прыйдуць да камунізму. А тут семінары па гісторыі Бацькаўшчыны! Яны, нягледзячы на адпаведны змест і ідэалагічную афарбоўку, без якой тады нельга было, па-свойму ўсё ж выхоўвалі нацыянальную свядомасць навукоўцаў-фізікаў. Хто я на гэтай зямлі? Узнікала ж такое пытанне перад людзьмі падрыхтаванымі, людзьмі, якія ўмелі аналізаваць не толькі фізічныя з'явы. Як я павінен адносіцца да гэтай зямлі, гэтага краю, яго людзей, яго гісторыі, культуры і мовы? Так спакваля спела думка пра самога сябе. Калі я беларус, то маю сваю мову і павінен яе шанаваць, а не таптаць, як гэта рабілі тады і робяць цяпер многія манкурты.

І вось настаў 1967 год. Была створана Галоўная рэдакцыя Беларускай Савецкай Энцыклапедыі. Б.В.Бокуць выклікаў да сябе А.І.Болсуна і прапанаваў яму ўзначаліць у БелСЭ рэдакцыю фізікі, хіміі, матэматыкі і астраноміі. Гэта чарговы этап у далучэнні Аляксандра Іванавіча да беларушчыны. Этап, можна сказаць, лёсавызначальны, этап вышэйшага як дасюль узроўню. Вядомыя пісьменнікі П.У.Броўка — галоўны рэдактар, Ян Скрыган — на чале літаратурна-кантрольнай рэдакцыі, Валянцін Рабкевіч — чуйны да роднага слова чалавек з рэдакцыі літаратуры, мовы, фальклору і этнаграфіі, Міхась Клышка — супрацоўнік літаратурна-кантрольнай рэдакцыі, пазней аўтар першага ў беларускай лінгвістыцы «Слоўніка сінонімаў і блізказначных слоў». Шмат дала работа ў Тэрміналагічнай камісіі пад кіраўніцтвам К.Крапівы. **Як загадчык рэдакцыі Аляксандр Іванавіч стаў членам** Тэрміналагічнай камісіі. Ён склаў слоўнік 12-томнай БелСЭ па ўсіх навуках, якія рэдагавала яго рэдакцыя і якія трэба было як найпаўней адлюстраваць у першай на беларускай мове энцыклапедыі беларускага народа. Сябры, калегі падтрымлівалі, абнадзейвалі, раілі, разам абмяркоўвалі. Актыўна памагалі вучоныя: Г.І.Гарэцкі, М.М.Ганчарык, А.С.Вечар, Ф.І.Фёдараў, П.Ф.Глебка і інш.

Да сённяшняга дня ў кабінеце Аляксандра Іванавіча вісіць партрэт Яна Скрыгана. Гэта быў наш калега, наш духоўны бацька, настаўнік што да абыходжання са словам, старэйшы таварыш. З ім заўсёды цікава было пагаварыць, параспрацаваць, дайсці да сутнасці пэўнай ісціны. Яго моўнае чуццё, а яно пераважна было абсалютным (успомнім толькі адно слова «свідравіна», вылічанае, адшуканае, укаранёнае Я.Скрыганом, якім усе цяпер карыстаюцца, думаючы, што яно было ў нашай мове спрадвеку), дапамагала адшукваць моўную ісціну там, дзе яна была схавана, — у глыбінях народнай памяці, у нетрах народнага слова, неабдымна багатых, шчодрых, шматколерных і шматфарбных.

Скрыганову навуку добра засвоіў А.І.Болсун. Ён добра разумее, што мова — гэта сістэма са сваімі ўнутранымі законамі, спецыфічным ладам, структурай. Таму ён кажа, што яго погляды на распрацоўку тэрміналогіі крыху кансерватыўныя. Але ж папраўдзе гэта ніякая не кансерватыўнасць, а няспешнасць, абачлівасць, асцярожнасць, імкненне дайсці да глыбіньсэнсу з'явы, закона, паняцця, высветліць поўны змест тэрміна, яго нюансы і асаблівасці, дэталі і адценні. Ён не хоча апынуцца ў становішчы таго навукоўца, які нядаўна прапанаваў замяніць старую назву *радыя* на *ліхій* (сапраўды стаў ліхам для нашага народа пасля Чарнобыля), але не сказаў, як тады будзе называцца *радыяцыя*.

Яшчэ адзін момант мне ўяўляецца важным, калі я думаю пра беларускасць і нацыянальную самасвядомасць фізіка А.І.Болсуна. Ён любіць народную песню, сам добра спявае, хоць жыццё нашатакое, што рэдка даводзіцца цяпер і паспяваць. Гэта, па-мойму, яшчэ раз сведчыць пра яго высокую мараль, пра тое, што ён, выхаваны на любові да народнапаэтычнага слова, якое нясе высокамаральныя, гуманістычныя ідэалы, выспеліў у сваёй душы тую дабрыню і чалавечнасць, якую месціць у сабе наша народная песня, і тую пашану да нашага мілагучнага, звонкага, пявучага слова, якое нам, беларусам, самае прыгожае ў свеце.

Пайшоўшы на педагагічную работу, перакладаючы на беларускую мову маскоўскія школьныя падручнікі па фізіцы, матэматыцы і астраноміі, Аляксандр Іванавіч адчуў, наколькі нашай школе патрэбен свой, беларускі слоўнік асноўных фізічных і астранамічных тэрмінаў. Зрабіў яго. Будучы неблагім знаўцам беларускай мовы, ён усё ж узяў сабе за сааўтара Яўгена Нічыпаравіча Рапановіча, філолага, ды і былога калегу па энцыклапедыі. Слоўнік утрымлівае каля 2000 тэрмінаў, што нейчасцей трапляюцца ў навучальнай, навукова-папулярнай і навуковай літаратуры.

З 1992 г., на адраджэнскай хвалі, Болсун пачаў выкладаць фізіку па-беларуску ў Беларускім дзяржаўным універсітэце інфарматыкі і радыёэлектронікі. Цікава, што (гэта словы Аляксандра Іванавіча) студэнты не маюць ніякіх цяжкасцей з засваеннем матэрыялу па фізічных дысцыплінах на беларускай мове. Гэта мы прывыклі чуць ад манкуртаў, быццам на беларускай мове нельга ствараць навуку. Можна! Што добра даказвае вопыт і практыка А.І.Болсуна.

Але працэс выкладання толькі тады будзе дзейсны і эфектыўны, калі студэнты будуць забяспечаны і адпаведнымі падручнікамі, метадычнай літаратурай, слоўнікамі на беларускай мове. Пакуль такія дапаможнікі не створаны, А.І.Болсун падрыхтаваў «Руска-беларускі фізічны слоўнік». У ім ужо больш за 5000 тэрмінаў. Тут падсумавана і праца ў энцыклапедыі, і работа над школьным слоўнікам. У іх аўтар імкнуўся праводзіць тыя ж прынцыпы, якія былі закладзены ў рабоце Тэрміналагічнай камісіі БелСЭ: шукаць такія словы і формы, якія адпавядалі б духу беларускай літаратурнай мовы, яе ўнутраным законам, поўнасцю раскрывалі сутнасць тэрміна. Цяжкасцей тут, вядома, хапае. Але аўтар іх пераадольвае. Як на ўдалыя знаходкі, можна спаслацца на такія прыклады: *двигатель — рухавік, движитель — рухач, измеряемая величина — вымерная велічыня, вымяральная велічыня* (часта аўтар дае сінонімы, спадзеючыся, што катэгарычнасць тут не да месца і чытач сам выбера найбольш прымальны, найбольш аптымальны варыянт), *дочернее ядро — патомнае ядро, делящееся ядро — падзельнае ядро, ядро, якое дзеліцца, возмущение — узбурэнне, узрушэнне, вращение — вярчэнне, аварот* (цікавы варыянт для перадачы **павольнага вярчэння** ў адрозненне ад хуткага працэсу, які аўтар перадае тэрмінам «вярчэнне») і г.д.

З 1 верасня А.І.Болсун выкладае фізіку на беларускай мове студэнтам-першакурснікам. У аўдыторыю ўваходзіць чалавек, які дасканала ведае свой прадмет, можа растлумачыць былым школьнікам сутнасць любога фізічнага працэсу, з'явы, закона аб'ёмна, даступна, па-навуковаму дакладна і грунтоўна не толькі таму, што ён вопытны, з 25-гадовым стажам педагог, але і таму, што ён сам даследчык, вучоны, энцыклапедыст. Трэба спадзявацца, што яго падапечныя будуць пасля ўспамінаць, як іх на беларусаў выхоўваў Аляксандр Болсун.

Закончыць хочацца пажаданнем юбіляру. Дарагі дружа! Дазволь шчыра і сардэчна пажадаць табе найперш сілы-моцы на доўгія гады, здзяйснення планаў і задум, спору і плёну ў працы, а таксама і надалей быць такім жа пабеларуску сціплым і годным, як і дагэтуль (хто чуў, каб А.І.Болсун хваліўся, што ён аўтар і сааўтар амаль 50 навуковых прац і 12 кніг, пра гэта, па-мойму, не ведаюць нават у яго рэдакцыі), падзякаваць за дружбу і сяброўства, за тую светлую аўру, якую выпраменьвае твая асоба, ад якой добра сябе пачуваеш, якая нясе спакой, развагу, спагаду, добразычлівасць, сяброўскую падтрымку (кажучы па-праўдзе, мы, мужчыны, неякадвыклі гаварыць такое адзін аднаму), парадавацца, што побач ідзе сапраўдны сын народа, патрыёт, інтэлігент, шчыры, свядомы беларус, а такія людзі ў нашай нацыі на ўліку, якія разумеюць, што такое народ для яго і ён для Айчыны, парадавацца. Светла, нават крыху ўзнёсла думаючы, што калі ёсць сярод нас такія людзі, то будзе жыць наша Бацькаўшчына, будзе ісці наперад і ў культуры, і ў навуцы, і ў нашай супольнай энцыклапедычнай справе, што не вечнае панаванне на нашай прыгожай зямлі цёмных сіл (няхай на іх радзімец, як казала баба Соня).

Янка САЛАМЕВІЧ.

В Е Р У Е М

«Дайце дзеткам ісці да мяне...»

Дзіцячая вера, рэлігійнае выхаванне дзяцей — пытанні спрэчныя, далікатныя... Напэўна, чытачам «Нашага слова» будзе цікава пазнаёміцца з меркаваннямі на гэтую тэму, выкладзенымі ў артыкуле а.Андрэя Кураева «Дзіцячая вера».

«Вырасце — сам разбярэцца» — адзін з самых ілжывых педагагічных лозунгаў, — лічыць а.Андрэй. Калі дзіця не допускаюць да гутарак пра душу і Бога, пра Евангелле і цуды, гэта не значыць, што рэлігійная свядомасць маленькага застаецца чыстай — яе запаўняе іншае... Але галоўнае не ў гэтым. Дзіця — не агностык, яго ўспрыняцце духовага свету і жывое, і рэалістычнае. У яго свядомасці няма падзелу на «натуральную» і «звышнатуральную» сферы. Свет дзіцяці арганічны, і цуда мае там пастаянную прапіску. Мы здзівіліся б, убачыўшы на вуліцы жывога Хрыста, а дзіця — не. Яго такая сустрэча проста ўзрадавала б. Нават калі зыходзіць з таго, што рэлігійная свядомасць — гэта свядомасць «навукова-недаразвітая», «першабытнае мысленне», дык і ў гэтым выпадку рэлігійнасць дзіцяці цалкам натуральная: антагенез і філагенез ідуць паралельнымі шляхамі. І, наадварот, ненатуральна для дзіцяці быць матэрыялістам.

Але калі індывідуальнае імкненне дзіцяці да цэласнага, міфічнага спазнання свету не скіраваць у выпрацаваныя культурай формы рэлігійнай свядомасці, ён будзе змушаны на індывідуальную міфатворчасць і богашукальніцтва. Табуіраванне гутарак на вельмі важныя для яго тэмы прыводзіць да скажэнняў яго ўнутранага свету. Спробы забараніць казкі ў СССР 20-х гадоў далі цалкам разбуральныя вынікі.

А.Андрэй прыводзіць вельмі цікавы прыклад з кнігі, якая выйшла на пачатку 80-х гадоў у СССР і называлася «Пераадольванне страхаў у дзяцей». Аўтары яе прапаноўвалі цалкам зразумелую псіхааналітычную методыку: яны прасілі дзяцей намаляваць свае страхі. У кнізе гэтыя малюнкі былі прыведзеныя. Якія ж пачвары страшылі савецкіх дзяцей у грамадстве, дзе перамог сацыялізм? Іншапланецяне? Дыназаўры?.. Большасць дзяцей намалявала чартоў.

Справа ў тым, што бацькі, журналісты і педагогі толькі адзін аднаго могуць пераканаць у тым, што да атрымання пашпарта дзіцяці не трэба нешта ведаць пра духовы свет. А Князя Цемры яны пераканалі ў гэтым? Яму яны забаранілі дакранацца да дзіцячых душаў? І ніколі не заўважалі ў сваіх уласных дзецях, выхаваных па самых прагрэсіўна-навуковых методыках, прыступаў неапісальнай і несправакаванай раз'ятранасці, літаральна апантанасці?

Дзяцей трэба абараняць. Ад духовай атруты трэба абараняцца духоваю зброяй. Таблеткі, разумныя кніжкі і малюнкі тут не дапамогуць.

Далей а. Андрэй разважае на тэму, ці варта хрысціць дзяцей, калі яны яшчэ «недзеяздольныя», як асобы? Вырашэнне гэтага пытання залежыць ад таго, як трактаваць абрад хрышчэння. Адна справа — успрымаць абрад хрышчэння як своеасаблівую прысягу Богу, абяцанне вернасці... Так, дзіця сапраўды нічога не можа абяцаць. Карэнні спрэчкі — як перакласці словы апостала Пятра (1 Петр. 3.21): «абяцанне Богу добрага сумлення» ці «просьба ў Бога добрага сумлення». А.Андрэй спасылаецца на аўтарытэт св. Грыгорыя Багаслова (IV ст.), які сцвярджае, што размова ідзе пра дараванне добрага сумлення ў хрышчэнні — ад Бога (Слова 40, на хрышчэнне).

Хрышчэнне — гэта не прысяга, не юрыдычнае абавязацельства, але ўнутранае змяненне ахрышчаных у людзей, у якіх «пачуцці вопытам прывучаны да адрознення дабра і зла» (Габр., 5,14). І гэтая просьба чыстага сумлення — хіба яна заўчасная для немаўляці? Так, абяцаць немаўля нічога не можа, але хіба не можа прасіць? Усё яго існаванне ці не ёсць просьба?

Аўтар артыкула спасылаецца і на Стары Запавет, у якім фігуруе абрад абразання, як знак уваходжання ў Божы народ, і ёсць прaвобразам хрышчэння. Да Хрыста немаўля магло быць у царкве, у народзе Божым, дык хіба пасля прышэсця Таго, хто прыйшоў, каб спрасціць людзям шлях да Бога, павінна быць інакш, складаней?

Праўда, чалавек мае свабоду сумлення, свабоду выбару між дабром і злом, дараваную яму самім Богам. Але царква трактуе грэх не як парушэнне закона, злачынства, а як хваробу. Як можна не даць лекі хвораму толькі таму, што ён не разумее вытокаў сваёй хваробы? Тэртуліян казаў, што душа па сваёй прыродзе — хрысціянка. Хіба ж можна лічыць, што душа немаўляці працівіцца з'яднанню з Хрыстом?

На заканчэнне кароткага пераказу меркаванняў, выкладзеных у артыкуле а.Андрэя Кураева «Дзіцячая вера», лагічным будзе прывесці цытату з Евангелля:

«13. Прыносілі да Яго дзетак, каб Ён дакрануўся да іх: вучні ж не пускалі тых, што прыносілі.

14. Убачыўшы гэтае, Ісус загневаўся ды сказаў ім: дайце дзеткам ісці да Мяне і не забараняйце ім, бо гэткіх ёсць царства Божае». (Марка. 27. 13-14).

Падрыхтавала Л.Ш.

Я чытаю Біблію

Самы старажытны экземпляр Бібліі знойдзены ў Ізраілі

«Keter Aram Zuba» — самы старадаўні на свеце габрэйскі біблійны рукапіс у кніжнай форме, які амаль 50 гадоў лічылі спаленым. У апошні час ізраільская газета «Jedijot Achronot» паінфармавала, што каштоўныя пергаментныя карты хавалі габрэі з Алеппа і таемна, старонка за старонкаю, перапраўлялі з Сірыі ў Ізраіль. Да сённяшняга дня невядома, як Біблія трапіла ў Ізраіль. Габрэі з Алеппа салідарныя і не хочуць выдаць сваёй Бібліі.

Лічыцца, што сельджукі ў 1071 г. перанеслі кнігу з Ерусаліма ў Егіпет. Там яна была прададзена габрэям, якія захоўвалі каштоўную кнігу ў каірскай «Сінагозе Ерузалемітаў». Напрыканцы XIV ст. праўнук Майманідаса перавёз рукапіс у Алеппа (Сірыя). Там ён атрымаў назву «Keter Aram Zuba» (карона Алеппа). Імкнучыся пазбегнуць крадзяжу бясцэннай кнігі, габрэі з Алеппа змяшчалі на кожнай дзесятай старонцы надпіс: «Пракляты той, хто гэтую кнігу ўкрадзе ці прадасць».

Нейкі час што другі том «Кароны» сапраўды згарэў у Алеппа; адкрыта гаварылася аб непапраўнай страце для гісторыі культуры чалавецтва. У сямідзесятыя гады з'явіліся першыя прыкметы, якія сведчылі пра тое, што ўратаваны таксама і другі том. Нейкі сірыйскі габрэй падараваў у спадчыну Ізраілю дзве старонкі кодэкса. Потым зноў запанавала ціша вакол страчанага рукапісу.

Газета «Jedijot Achronot» не напісала, дзе захоўваюцца праведзеныя таямніцы, якую вельмі пільна ахоўваюць.

Да часу адкрыцця світкаў з Qumran над Мёртвым морам у 1948 г. (копій, выкананых яшчэ ў часы Хрыста) гэты рукапіс Бібліі быў самаю старою з вядомых копій габрэйскага арыгінала Бібліі. Ужо многія стагоддзі ён з'яўляецца крыніцай розных легенд. Гісторыя скапіраванага Саламонам бэн Буем у Тыберыі над возерам Геназарэт манускрыпта ўжо тысячу гадоў з'яўляецца тэмаю розных здагадак і адхіленняў. Гэтаю каштоўнаю кнігаю карыстаўся вядомы тэолаг і філосаф Майманідас, пішучы свой знакаміты каментарый да

У хуткім часе пасля ўтварэння Ізраіля ў 1948 годзе ў Сірыі пачаўся пагром габрэяў у Алеппа і была спалена мясцовая сінагога. Улады гміны распаўсюджвалі вестку, што «Карона» таксама згарэла. Але ў пяцідзесятыя гады пры невядомых абставінах у Ізраілі паявіўся адзін з двух тамоў рукапісу. Гэты том, які складаецца з 295 старонак рукапісу, напісанага каліграфічным пісьмом, захоўваецца ў панцырнай шафе ў ізраільскай нацыянальнай бібліятэцы і паказваюць яго толькі пры спецыяльных аказіях.

Навукоўцы былі перакананы, зеныя таемна з Сірыі старонкі рукапісу і колькі іх ёсць. Невядома яшчэ, колькі старонак налічвала сама Біблія з Алеппа. З розных меркаванняў вынікае, што іх недзе ад 380 да 487 пергаментных старонак, напісаных па-габрэйску каліграфічна.

Побач са світкамі з Qumran і Бібліі Гутэнберга «Карона з Алеппа» належыць да найбольш вядомых у свеце экземпляраў Бібліі. Гісторыя і намаганні габрэяў з Алеппа з мэтаю аховы свайго скарбу з'яўляюцца прадметам шматлікіх даследчых прац у Ізраілі, а таксама тэмаю тэлевізійнага фільма і многіх літаратурных твораў.

Даўней каля кожнай вёскі, на ростанях ці скрыжаваннях дарог стаялі крыжы. Лічылася, што крыж ад нячыстай сілы. Але за гады панавання атэізму крыжы былі знішчаны. Цяпер жа іх ставяць зноў.

На здымку: Каля крыжа ў вёсцы Соміна.

Фота Рамана КАБЯКА, БелТА.

Сказана!

Хрыстова слова

Прасеце і будзе вам дадзена; шукайце і знойдзеце; стукайце і адчыняць вам; бо кожны, хто просіць атрымлівае, і хто шукае, знаходзіць, і хто стукае, таму адчыняць. Які з вас бацька сыну, што просіць хлеба, дасць яму камень? Ці калі просіць рыбы, дасць яму гадзіну замест рыбы?... Дык калі вы, благія, умееце даваць добрыя дарэнні дзецям вашым, тым болей Айцец ваш нябесны дасць Духа Святога тым, што просяць у Яго.

Евангелле ад Лукі.

Што для мяне малітва

Стаць перад Богам

Маліцца азначае для мяне — стаць перад Богам з верай, што Бог сустрэне чалавека. І гэтае спатканне ідзе не ад жадання чалавека, а ад Божага. Наогул прасцей сказаць — чым не з'яўляецца для мяне малітва? Гэта не той уяўны рай, дзе спадзяюцца на нейкае перажыванне, якое замяніла б мне ўсё тое, чаго я не атрымоўваю ад спаткання з людзьмі. Не з'яўляецца яна і размовай з Богам, не дае адчування, што, памалілўшыся, цяжкасці і гора адступяцца або заменяцца на дасягненні. І ўсё ж яна нейкім спосабам становіцца храмам, куды я ўцякаю, і нейкім спосабам дае мне пачуццё, што ўсё, чаго не магу асягнуць, будзе даравана мне ў будучым...

Як я малюся? Часам словамі: «Ойча наш», часам уласнымі, а часам толькі ўсведамляю, што Бог мяне ведае. Прыкладам, замест таго, каб заняцца падрабязнай «чысткай» сумлення і замест перапросінаў Бога за тое, што я зрабіла дрэннага, уяўляю сабе проста, што Ён мяне бачыць, якая я ёсць, бачыць так, як я сама сябе не бачу. І Ён — Той, каторы збаўляе, а не Той, каторы судзіць. Падаецца мне: усведамленне таго, што Ён знае мае не толькі грахі, але і патаемныя памкненні разам з іх дабром, але гэтак жа з іх эгаістычным брудам, бароніць мяне ад унутранай няпраўды, бароніць лепш, чым маё спавяданне Яму.

Калі-ні-калі больш разважаю пра тое, што Ён кожнага з нас прыняў, перш чым стварыў, — таму мы можам любіць увесь свет і ўсіх людзей нават без узаемнасці, бо мы прынятыя цалкам Богам.

Перашкаджаюць мне ў малітве словы — найболей лішак іх. Думаю, тое, што ў малітве найважнейшае, увасабляецца ў маўчанні, а словы павінны быць скупымі. Перашкаджае мне таксама мой уласны неспакой — усе страхі перад людзьмі, усе клопаты: ці зрабіла нешта добра або дрэнна, разважліва ці неабдумана.

У супольнай малітве перашкаджае мне ананімнасць людзей, якія стаяць побач, тое, што мы, нібы гледачы ў кіно, абыякавыя адзін да аднаго — а мы ж прагнем стаць перад Богам.

Маліцца ў адзіноце дапамагае мне цішыня, кожная неабмежаваная прыгажосць: ноч з зорным небам, лес, музыка, дапамагае (і нават больш чым дапамагае) чытанне Святога пісання.

Калі душой малітвы не з'яўляюцца словы, але глыбокая свядомасць прысутнасці Бога ў нас, то малітва «паўсядзённая» — гэта такая лучнасць з Богам, як лучнасць дваіх людзей, якія ўзаемна мілуюцца. Калі двое людзей узаемна кахаюцца — а той, каго кахаю, прыкладам, знаходзіцца ў суседнім пакоі, то я не мушу ўвесь час думаць: «ён там ёсць, ён там ёсць»; і калі той другі чалавек за сто кіламетраў ад мяне, то я таксама не мушу ўвесь час думаць: «а што ён там робіць». У каханні існуе нейкае ўсведамленне лучнасці, якое адбіваецца на ўсім, што раблю. Падобна ўсё, што мы робім, павінна вынікаць з пачуцця, што ўсе мы прынятыя, умілаваныя, што ўсе мы сямейнікі Бога — што мы не адзінокія....

Перадрук з кнігі «Безымянныя гавораць пра малітву».

Мікалай КРЫЎКО — беларушчына.
Алена ШЧУКА — англійшчына.

СЛОЎНІК СІНОНІМАЎ

ПЕХАТО́Й і **ПЕХАТО́Ю** (без дапамогі якіх-н. сродкаў перамяшчэння, уласнымі нагамі) *Апошнія дваццаць кіламетраў прыйшлося ісці пехатой* (Брыль), **ПЕ́ША** *Ні конна, ні пеша ніхто не пралезе. Згубілася сцежка у Вокаўскім лесе* (Вялюгін), **ПЯШКО́М** *Цераз рэкі, масты, Цераз пушчы, кусты, Дзе пяшком, Дзе прамчымся на успененых конях* (Броўка), **ПЕ́ШКІ** разм. *Тым, хто меў сваіх валоў і коней, дазволілі ехаць на вазах, астатнія мусілі ісці пешкі* (Сачанка), **ПЕ́ШШУ** разм. *Байцы ішлі пешшу, і ўсё на ўсход, на ўсход* (Васілеўская), **ПЕШАКО́М** разм. *Сцяжынкай вузкай палявою спяшу дадому пешаком* (Бураўкін), **ПЕШАКА́** разм. *— А хопіць у цябе сілы ісці з намі пешака? — дапытваўся Каўпак. — У рэйдзе ж мы ўвесь час пеша ідзём* (Краўчанка), **ПЕ́ХАМ** разм. *То сям, то там па прадоўжных і папярэчных сцежках праязджалі на фурманках ці праходзілі пехам у белых сарочках земляробы* (Гартны), **ПЕ́ШКАМ** разм. *Але праехаць з возам па грэблі гэта не тое, што прайсці пешкам па гразкай вуліцы* (Колас), **ПЯШЭ́ЧКАМ** разм. *Іду знаёмаю дарогаю пяшэчкам* (Вітка), **ПЕХАТО́М** разм. *Адтаптаў сотні вёрст пехатом я, Будаваў я дарожкі, масты* (Багдановіч), **ПЯХО́ТАМ** разм. *Тхнуць салдату не давалі, Бегам беглі, шлі пяхотам* (Колас), **ПЕХТУРО́Й** разм., пагардлівае *...наўкол гэткае балота, што ні пехтурой, ні на кані не вылезеш з вёскі* (Чарот), **ПЕХТУРО́М** разм., пагард. *А Сяргей больш пехтуром пасоўваецца ўсё дальш і дальш* (Нікановіч), **ПЕ́ХАЦЬ** разм. *Прахопліваюся зараз з прысветкам, Каб мясціны выхадзіць пехаць* (Барадулін), **ПЕ́ХАЦЦЮ** разм. *Старога непакоіў штраф. З-за яго стары пайшоў пехаццю аж за семдзесят кіламетраў у горад...* (Галавач), **ПЕШАДРА́ЛАМ** груба-пагардлівае або жартоўнае, разм. *Чаму пешадралам! Я і на чыгунцы ехаў* (Чорны), **ПЕХАДРА́ЛАМ** груб.-разм., пагард. або жарт. *— Дзе там у чорта прыехала! Пехадралам пру* (Колас), **ПЕХАДРА́ЛА** груб.-разм., пагард. або жарт. *Чаканяць крокі пехадрала, Нясуць камандны гонар свой* (Колас), **НА СВАЁЙ ПА́РЫ** разм., жарт. *[Сцёпка:] — Так, на сваёй пары паеду* (Колас), **СВАЁЙ ПА́РАЙ** разм., жарт. *Багаты пан на шасцёрцы катаецца, а бедны мерае сваёй парай зямлю* (Бядуля), **НА СВАІ́Х ДВАІ́Х** разм., жарт. *Волечка, скажы: «Мы без дзядзі абыдземся... Мы на сваіх двaіх прывыклі тэпаць»* (Місько), **СВАІ́М ХО́ДАМ** разм. *Частку палонных пагналі сваім ходам — у Востраў Мазавецкі* (Місько).

Пехатой.

Гэты вельмі багаты сінанімічны рад у беларускай мове, які складаецца ў большасці з размоўных адзінак, выглядае значна бяднейшым у англійскай мове: **on foot, afoot, on Shanks mare/pony.** З іх агульнаўжывальнай з'яўляецца толькі on foot. Другая ж адзінка с тым жа коранем — afoot з'яўляецца ў гэтым сэнсе ўжо ўстарэлай, а апошняя — on Shanks mare/pony — размоўна-жартаўлівая.

Цікава зазначыць, што пры ўсім іх непадабенстве бел. пехатой, пеша, пяшком і г. д. і англ. on foot, afoot паходзяць з аднаго і таго ж інда-еўрапейскага кораня *ped-«нага».

ПІ́КА (зброя ў выглядзе дрэўка з вострым металічным наканечнікам) *Мы з боем пройдзем княжацкія пожні, На піках несучы канец вайне* (Куляшоў), **ДЗІДА** устарэлае *Варта, разумеючы, што справы дрэнь, ашчаціНілася дзідамі* (Караткевіч).

ПІ́КІ, *адз.* піка (картачная масць з малюнкам у выглядзе чорнага наканечніка пікі) *Козыр пікі,* **ВІ́НЫ**, *адз. віна.*

Ствараем энцыклапедыю «Новай зямлі»

Валянціна ВЫХОТА

Коласавы зернеткі

Не раз там чуўся крык вясёлы:
— Го, тата! дзядзька! выйшлі
пчолы!
На вішні селі каля плоту!

Плот. Слова і.-е паходжання — ад *плесці*, ням. flechten, лац. plectere, ст.-слав. pleto, plesti (*plekto). І.-е. корань plek і ў слове пляцень.

Даўжнік павольненька вымае.
— Ах вы, гультайкі! плястры
голы,
Хоць вы даўно старыя пчолы.

Плястры. Пляйстар. Ням. Pflaster n. Грэц. émplastron n узыходзіць да emplastós партыцып ад emplassein 'нашмараваць, намазаць' дало лац. emplastrum 'пляйстар на раны'. С.-лац. emplastrum атрымала назву ад клейкага рэчыва, якім намазваюць, а таксама 'звязачнага рэчыва ў мураванні'. Ст.-в.-ням. pflastar, с.-в.-ням. pflaster, 'гаючы пляйстар; будаўнічы раствор; падлога'. У XIV ст. з'яўляецца новае значэнне 'Straßenpflaster' 'маставая'.

А дзядзька майстар быў на
штукі,
І быў механік на ўсе рукі:
І дудку скруціць вам, і стрэлку,
І нарысуе нават елку, —
Такую выштукае цацку.
А ў Свержань пойдзе — купіць
пляцку...

Пляцка. Ням. Plätzchen, dar запазычана з лац. placenta 'пірог'.

А на пачэсным гэтым месцы
Садзіўся госць — і то не кожан;
А як цяпер кут быў парожан,
То там Алесь
прымайстраваўся,
Садзеў на кукішках гайдаўся.

Майстар. Ням. Meister m. Лац. magister узыходзіць да лац. magnus 'вялікі'. Ад *ma(g)istro утварылася чыста нямецкае *maistr(o), ст.-в.-ням. meistar. **Прымайстравацца** разм. sich (hin) hocken, (sich) hinkauern; sich einrichten.

І дзядзька быў рыбак выдатны,
Хоць больш урыўкавы,
прыватны,
Але лавіў такі нямала.

Прыватны. Ням. privat ад лац. privatus 'прыватны'.

А маці скрыню пакавала
І дробязь розную збірала.

Скрыня. Ням. Schrein m (раней n); с.-в.-ням., ст.-ніж.-ням. schrîn, ст.-в.-ням. scrîni 'скрынка, куфар, клетка, скрыначка для каштоўнасцей'. Рана пазычана з лац. scrînium, у зах.-герм. дало *skrînia-, у той час як у англасаксонскім і паўночных формах *skrîna-. Лацінскае слова азначала першапачаткова 'круглы посуд для захавання папер, кніг, мазяў'. І.-е. корань *(s)ker- 'круціць, гнуць'.

Да і.-е. кораня вядзе аснова *(s)kerei — ст.-слав. krinica 'пасудзіна'.

У Кастуся «Родное слово»;
Ён слібізуе ўсё нанова,
Але склады штось не
выходзяць
І хлопца ў злосць адно
прыводзяць.

Слібізаваць — чытаць па складах. Ням. Silbe f 'склад', с.-в.ням. silbe, ст.-в.-ням. sillaba пазычана праз пасрэдніцтва кляштарных школ з грэц.-лац. syllabā. Грэц. syllabe 'аб'яднанне (гукаў)' ад sýn 'разам' і lambánō 'хапаю'.

Гісторыя моваў на Беларусі

Уладзімір СВЯЖЫНСКІ,
кандыдат філалагічных навук

Беларуская мова

(Працяг.)

«Покажите мне такую страну, где славят тирана,
Где победу в войне над собой отмечает народ,
Покажите мне такую страну, где каждый обманут,
Где назад означает вперед и наоборот.
Не вращайте глобус, вы не найдете —
На планете Земля стран таких не отыскать,
Кроме той, роковой, в которой вы все не живете,
Не живете, потому что нельзя это жизнью назвать».

Ігар Талькоў. «Глобус».

У вузкім коле хаўруснікаў
(Сацыяльныя дыялекты)

Для ўвасаблення сацыялістычнай ідэі бальшавікам трэба было ажыццявіць пачварны гвалт над асобай, народам, пазбавіўшы яго ў адпаведнасці з рэвалюцыйнай мэтазгоднасцю належнай яму па закону прыроды ўласнасці і прымусіўшы працаваць на «дыктатуру пралетарыяту» за пайку хлеба. У выніку ў вытворцаў, адлучаных ад уласнасці на сродкі вытворчасці, знік стымул да прадукцыйнай працы. Каб у такіх умовах дабіцца нейкай прадукцыйнасці, трэба было прымяніць прымус. А паколькі такая эканамічная палітыка адразу пачала цярпець крах, трэба было знайсці ворагаў, на якіх можна было б зваліць віну за правалы. Са знешнімі ворагамі было прасцей — гэта было капіталістычнае акружэнне. Ворагамі ўнутранымі, акрамя нешматлікіх айчынных капіталістаў, аказаліся мільёны сялян, адны з якіх не па сваёй волі з ярлыком «кулака» паехалі на Калыму, другія гвалтам былі загнаныя ў канцлагеры-калгасы. Каб не дапусціць аб'яднання з імі рабочых для арганізацыі пратэсту, спачатку ў найбольш рэвалюцыйных гарадах — Маскве і Петраградзе — быў штучна арганізаваны голад, затым дэзарыентаваныя рабочыя ў складзе так званых харчатрадаў былі кінутыя супраць «укрывателей хлеба» — сялян. Мэта была дасягнутая: адзінства сярпа і молата на справе было расколам грамадства на два варожыя лагеры. Такім чынам, для ажыццяўлення гэтай па-вар'яцку прадуманай тактыкі «построения первого в мире пролетарского государства» патрэбен быў гвалт, гвалт і гвалт. А гвалт можна

АКАДЕМИЯ НАУК СССР
ИНСТИТУТ РУССКОГО ЯЗЫКА

СЛОВАРЬ ЯЗЫКА В.И.ЛЕНИНА
ПРОЕКТ

МОСКВА-1974

было прымяніць толькі сілай. Такой сілай была армія. Войскі неаднаразова прымяняліся для падаўлення антыбальшавіцкіх паўстанняў (Кранштацкі мяцеж). Так і сам партыйны апарат стаў паўваеннай арганізацыяй. Не выпадкова і форму партыйныя функцыянеры насілі паўваенную і зброю мелі. **Адпаведна і маўленне іх уяўляла сабой прафесійную «мову» гэтай сацыяльнай групы.** Ужо мова «вождя мирового пролетариата» нагадвала маўленне военачальніка на перадавой: ваенныя тэрміны, хаця «вождь» ніколі ваенным не быў, нават лаянка — увесь «джэнтльменскі» набор бывалага ваякі, напрыклад: *«необходим* ***военный поход*** *против деревенской буржуазии»; «запись изъявивших желание поступить* ***в продовольственную армию*** *производится фабрично-заводским комитетом, который составляет поименный список* ***мобилизованных*** *в двух экземплярах»; «Россия* ***завоевана*** *большевиками»* і г. д. Зянон Пазьняк апісаў гэтую «мову» у сваім вядомым артыкуле «Двухмоўе і бюракратызм». Ён прыводзіць такія яе элементы, як *фронт работ, барацьба*

за ўраджай, адзіным фронтам і г. д. Аўтар лічыць гэтае моўнае ўтварэнне піджынам. У адрозненне ад усіх іншых піджынаў на гэтым нават пісаліся песні. Сапраўды, кісларoднай падушкай аганізуючаму рэжыму былі жудасна рамантычныя «творы» з такімі элементамі разглядаемага піджыну: *«...Ты только* ***прикажи****, и я не струшу», «...я снова* ***поднимаюсь по тревоге****», «... и вновь* ***продолжается бой****», «...Веют над страною* ***вихри яростных атак****», «...и когда ты в беде,* ***как в сраженье*** *неравном»* і г. д. У гэтых песнях зрушваўся часавы план, і здавалася, што нейкі нябачны бой працягваецца (а ён сапраўды працягваўся), гэты бой са сваім народам. Не выпадкова і мелодыі гэтых твораў былі маршавыя: бальшавікі заўсёды «шагали», ведучы нас за сабою ў «светлае заўтра», хоць прывялі, як аказалася, у змрочнае ўчора — ў жабрачыя вёскі, пахабныя гарады з паўдзікім насельніцтвам. (Калі ўлічыць, што, паводле фінскага пісьменніка Марці Ларні, дабрабыт дзяржавы вызначаецца станам дарог і грамадскіх прыбіральняў.) Нават нумары тагачасных газетаў зараз страшнавата браць у рукі — іх загалоўкі люта ашчаціненыя калючымі малаткаста-сярпаста-шаблястымі ардэнамі за *«коммунистическое» воспитание трудящихся»*, г. зн. за паспяховае ператварэнне іх у саўкоў. Нічога дзіўнага — халодная вайна накладвала свой адбітак на ўсё, таму ўсё наша жыццё, а не толькі магутны ВПК было прасякнута духам мілітарызацыі.

Расійскі пісьменнік Яўген Замяцін у сваім рамане-антыутопіі «Мы» яшчэ ў 1940 годзе намаляваў мадэль нашага грамадства. Ён апісвае фантастычную краіну, дзе вырашаны ўсе людскія запатрабаванні і дзе ўдалося выпрацаваць усеагульнае, матэматычна выверанае шчасце шляхам скасавання свабоды, самой чалавечай індывідуальнасці, права на самастойнасць волі і думкі. «Як заўсёды, Музычны Завод усімі сваімі трубамі спяваў Марш Адзінай Дзяржавы. Мернымі радамі, па чатыры, у захапленні адбіваючы такт, ішлі нумары — сотні, тысячы нумароў у блакітнаватых юніфах, з залатымі бляхамі на грудзях — дзяржаўны нумар кожнага і кожнай. І я-мы, чацвёра, — адна з незлічоных хваляў у гэтым магутным патоку. Злева ад мяне 0-90 (калі б гэта пісаў адзін з маіх валасатых продкаў год тысячу назад, — ён, верагодна, назваў бы яе гэтым смешным словам «мая»), справа — два нейкіх незнаёмых нумары — жаночы і мужчынскі. Шчасліва-сіняе неба, малюсенькія дзіцячыя сонцы ў кожнай з бляхаў, не азмрочаныя вар'яцтвам думак твары».

Англійскі паслядоўнік Замяціна Джордж Оруэл у сваёй антыутопіі пад вельмі красамоўным загалоўкам «1984» (раман быў закончаны ў 1948 г.) апісаў свет, дзе таталітарызм усеўладны, а чалавек без астатку падначалены вар'яцкай і крывадушнай ідэалогіі. Месцам дзеяння абрана не нейкая паўварварская ўсходняя краіна, а Лондан, які стаў сталіцай Акіяніі — адной з трох звышдзяржаў, якія вядуць бясконцыя войны за перабудову межаў. Моц рамана — у свабодзе ад ілюзій, калі справа датычыць рэальнага становішча рэчаў, у здольнасці назваць дыктатуру Правадыра дыктатурай, калі ў левых колах Захаду доўгі час заганнай, калі не прама злачыннай лічылася сама спроба дыскутаваць пра сутнасць таго, што адбывалася ў Савецкім Саюзе. Укаранёная сталінізмам сістэма была бяздумна прызнаная ўзорам сацыялістычнага светаўладкавання. СССР успрымалі як фарпост сусветнай рэвалюцыі. З заходняга далёку не засмучалі ні жахі калектывізацыі з яе мільёнамі спецперасяленцаў і паміраючых ад голаду, ні пазасудовыя прыгаворы палітычным праціўнікам Правадыра або ўсяго толькі западозраным у недастатковай адданасці і залішне стрыманым энтузіязме. Сутнасць сталінскай сістэмы як аўтарытарнага рэжыму, які ў цэлым і ў канкрэтных праявах варожы карэнным прынцыпам дэмакратыі, зразумета Оруэлам з дакладнасцю, для таго часу ці не унікальнай. Сёння, асэнсоўваючы феномен сталінізму, мы адзначаем тым як найбольш характэрнае нямала з таго, што было асэнсавана і растлумачана Оруэлам.

Мы гаворым сёння аб гвалтоўным аднадумстве, якое стала знакам сталінскай эпохі, аб атмасферы страху, якая ёй спадарожнічала, аб прыстасаванстве і беспрынцыпнасці, якія, пусціўшы ў гэтай атмасферы буйныя парасткі, прымушалі аб'яўляць пякельна чорным тое, што ўчора лічылася незамутнена белым. Аб беззаконні, напружанай падазронасці, падаўленні ўсялякай незалежнай думкі і ўсялякага неказённага пачуцця. Аб напышлівай парадназці, за якой хаваўся эканамічны авантурызм і недаравальныя пралікі ў палітыцы. Аб імкненнях ледзь ці не літаральна ператварыць чалавека ў вінцік, пазбавіўшы яго якіх бы то ні было паняццяў аб свабодзе. Але ж пра ўсё пра гэта або амаль пра ўсё гаварыў Оруэл яшчэ паўвека назад.

У рамане яго нішто не можа ўслізнуць ад дзяржаўнага вока. І сутнасць зусім не ў страху — падрыўная дзейнасць практычна ўжо была выключана. Вышэйшая мэта рэжыму заключалася ў тым, каб ніякіх адхіленняў ад раз і назаўсёды ўстаноўленага канону не дапусціць якраз у сферы асобаснай, інтымнай — там, дзе такія адхіленні пры ўсёй дасканаласці сочкі і кары, усе-такі не выкарчаваны да канца. Чалавек павінен належаць рэжыму з ног да галавы і ад пялёнак да савану. Злачынства ўчыняюць не тыя, хто хацеў бы супраціўляцца, — і такіх проста няма: злачынныя тыя, хто падумвае аб недатычнасці хаця б выключна для сябе і ў пазаслужбовым, пазадзяржаўным сваім існаванні. Для кантролю над асабістым жыццём грамадзян у кожнай кватэры ў сцяну ўманціраваны так званы тэлеэкран. Дарэчы, у КНДР, якую нашыя неакамуністы імкнуцца прадставіць сацыялістычным раем, гэта задача паспяхова вырашаецца старым метадам: усё грамадства там падзелена на пяцёркі, у кожнай групе — старшы, які аб усіх адхіленнях ад «нармальнага» жыцця ў той або іншай сям'і дакладвае наверх, а калі не даложыць, то караюць і парушальніка, і яго.

У Акіяніі Оруэла ў якасці дзяржаўнай мовы функцыяніруе так званае навамоўе (па-расійску новояз). Яно было распрацавана дзеля забеспячэння ідэалагічных патрэбаў грамадскага ладу краіны — Ангсоцу або Англійскага Сацыялізму. Члены Партыі (!) усё часцей ужывалі элементы навамоўя ў штодзённых размовах. Мэтаю навамоўя было не толькі забяспечыць сродкамі выказвання светапогляд і разумовыя звычкі прыхільнікаў Ангсоцу, але і зрабіць немагчымым любы іншы лад мыслення. Гэта ў адпаведнасці з законамі навамоўя былі названыя і дзяржаўныя ўстановы Акіяніі — міністэрства праўды, якое загадвала інфармацыяй, адукацыяй, вольным часам і мастацтвамі, міністэрства міру, якое загадвала вайной, міністэрства кахання, якое загадвала аховай грамадскага парадку, і міністэрства дастатку, якое адказвала за эканоміку, або скарочана: мініпраў, мінімір, мінілюб і мінідаст (вельмі знаёма, праўда: так характэрныя для савецкага часу абрэвіятуры тыпу лікбез, камбед, нацмен, фабкам, рабфак і інш.). На фасадзе Міністэрства Праўды віселі тры галоўныя партыйныя лозунгі: ВАЙНА ЁСЦЬ МІР, СВАБОДА ЁСЦЬ РАБСТВА, НЯВЕДАННЕ ЁСЦЬ СІЛА. Ці не ў такім стылі вытрыманы яшчэ зусім нядаўна звыклыя для нас шэдэўры тыпу: партыя — розум, гонар, сумленне нашай эпохі, савецкае — значыць выдатнае, росквіт сацыялістычных нацый і іх моў, добраахвотнае ўз'яднанне Беларусі з Расіяй, сацыялістычны рэалізм, сацыялізм з чалавечым тварам, дэмакратычны сацыялізм, народ і партыя адзіныя і г. д. Кажуць, новае — гэта добра забытае старое. Ідэалагічнай падаплёкай гэтых лозунгаў быў звычайны прабабілізм (ад лац. probabilis — падобны), якім карысталіся ў мэтах заваявання ўлады яшчэ езуіты, краевугольным прынцыпам палітыкі якіх было «мэта апраўдвае сродкі» (гл. аб гэтым раней). Такім чынам, **гэта жаргон, сацыяльны дыялект, які абслугоўваў сацыяльную групу «савецкі народ»**, навязаны ёй бальшавікамі разам з правіламі іх палітычнай гульні. Дык каго меў на ўвазе Оруэл?

Культура мовы

Насапрэч

Часта нашая мова, незаўважна для саміх, поўная шматлікіх памылак — цэлых фразаў ці то неўласцівых беларускай мове, ці то стылёва непрыдатных. Прычына гэтага не толькі і не заўсёды ў недасканалым валоданні моваю, але і ва ўкаранёнасці, глыбокім пранікненні ў моўную сістэму непажаданых канструкцыяў і словаў.

Гэтыя нататкі з'яўляюцца спробаю абагульнення найбольш тыповых памылак на падставе ранейшых публікацыяў пра культуру мовы і ўласных меркаванняў. Пэўныя праўкі не варта ўспрымаць як догму, бо можна прапанаваць таксама іншыя адказы.

Наступная форма размяшчэння матэрыялу дазваляе надаць яму большую практычную вартасць і пазбегнуць аб'ёмных тлумачэнняў. Памылковая адзінка падаецца злева, папраўленая справа.

Укладальнік карыстаўся наступнымі выданнямі:

— Роднае слова. Мн. — 1992—1994 гг.

— Станкевіч Ст. Русіфікацыя беларускае мовы ў БССР. Мн. — 1994.

— Сучасная беларуская мова (пытанні культуры мовы). Мн. — 1973.

— Янкоўскі Ф. Роднае слова. Мн. — 1972.

— Чи правильно ми говоримо. Вып. 1. Кіеў — 1992.

Адкрыйце вочы — **расплюшчыце вочы.**

Ажаніўся на ёй — **ажаніўся з ёю.**

Бачыць сваімі вачыма — **бачыць на свае вочы.**

Больш яго — **большы за яго.**

Буду праз пару хвілін — **буду праз колькі хвілін.**

Вялікае дзякуй — **вялікі дзякуй.**

Грэчаская мова — **грэцкая мова.**

Дарога была (будзе) цяжкай — **дарога была (будзе) цяжкая.**

Дзякуючы спазненню быў заўважаны — **праз спазненне быў заўважаны.**

Добра адносіўся да працы — **добра ставіўся да працы.**

Другім разам — **іншым разам.**

Здзекуецца над намі — **здзекуецца з нас.**

Кожны дзень (год) — **штодня (штогод).**

Між тым — **тым часам.**

Нарысы па гісторыі — **нарысы з гісторыі.**

На самой справе — **насамрэч (узапраўды).**

Нашыя ўзаемаадносіны — **нашыя адносіны, дачыненні, стасункі.**

На гэтай аснове — **на гэтай падставе.**

Па большай частцы — **збольшага.**

Па гэтай прычыне — **з гэтай прычыны.**

Падобны на мяне — **падобны да мяне.**

Падыходзіць да твару — **пасуе да твару.**

Па заканчэнні сходу — **пасля сходу.**

Палова сёмай (гадзіны) — **палова на сёмую (гадзіну).**

Па падручніку — **паводле падручніка.**

Па праву лічыцца — **справядліва (правільна) лічыцца.**

Пераварніце старонку — **перагарніце старонку.**

Прабачце (падзякуйце) яго — **прабачце (падзякуйце) яму.**

Прыйшоў за табою — **прыйшоў па цябе.**

Прыняць удзел у нечым — **узяць удзел у нечым.**

Прыступіў да працы — **узяўся за працу.**

Сапраўдная гісторыя — **праўдзівая гісторыя.**

Страціў прытомнасць — **знепрытомнеў, абамлеў.**

Тэлефануйце па нумары — **тэлефануйце на нумар.**

Увага ўдзялялася — **увага надавалася.**

У гэтым (мінулым) годзе — **сёлета (летась).**

У заключэнні сказаў — **на заканчэнне, у падсумоўку сказаў.**

Уступіў у строй — **увайшоў у дзеянне.**

У што б там ні стала — **за ўсякую цану.**

Хворы грыпам — **хворы на грып.**

Хлопец спахапіўся — **хлопец схамянуўся.**

Цікавы субяседнік — **цікавы сумоўца.**

Антось КУЗЬМІЧ, студэнт БДУ.

Знаёмім сёння чытачоў «Нашага слова» з раннім О.Олесем (1878—1944), таленавітым украінскім паэтам трагічнага лёсу. Да болю сардэчнага любіў ён маці-Украіну, жадаў ёй самастойнасці. Абвостранае пачуццё нацыянальнага гонару не магло змірыцца з тым, што тварылася бальшавікамі на яго радзіме.

Закончыў жыццё ў эміграцыі.

О.ОЛЕСЬ

* * *

Даўным даўно ў маленстве
　　　　неяк раз
У майскі дзень я выбег з хаты...
Мне стэп дыхнуў у твар
　　　　шумятай,
Спявала сонца ў гэты час...
Спяваў, смяяўся божы свет...
Спявалі горы, сонца, поле!
І не стрываў я шчасця-болю.
І ў сэрцы верш мой мімаволі
Расцвіў, як краска-першацвет.
　　　　1904.

* * *

Парваліся струны на арфе...
І арфа слязуе, маўчыць.
У іншых слязу выкрасае
У тужлівай начы.
А я ўсё спяваю, іграю,
Адкінуў журботны кілім.
Хоць цэлых не знойдзеш
　　　　струнаў
У сэрцы маім.
　　　　1906.

З крымскіх малюнкаў

Абдымкі хмар скавалі горы...
І хмары так сказалі ім:
«Давайце, сёстры, палацім
Шукаць шчаслівыя
　　　　прасторы...»
Абдымкі хмар схавалі горы...
І хмары ціха паляцелі...
І слёзы пырснулі з-пад іх...
І, быццам слёзы, з гор нямых
Ляцяць камені, як хацелі...
І хмары ціха паляцелі...
　　　　1906.

* * *

Ты не здзіўляйся: ружа вяне
Ад сонца, ад агню яго.
Дзе той адважны, што загляне
У вочы сонца самаго?
Ты не здзіўляйся: зоркі
　　　　блякнуць,
Як зараніца расцвіце,
І хвалі ціхім раннем клякнуць,
Каханне ж шырыцца, расце.
Ты не здзіўляйся: ноч п'янее,
І дзень хмялее па вясне,
А сэрца беднае нямее,
Бо шчасце бачыць толькі ў сне.
Ты не здзіўляйся: ты са мною,
Хоць ноч міне, і дзень міне.
Была ты сонцам і вясною,
І хваляй, небам для мяне.
　　　　1906.

* * *

На бітву з моракам сышліся,
І мары песцілі адны —
Дабіцца дружна вышыні!
Ад мараў лёгка адракліся.
Бо пасварыліся яны
І, нібы ракі, распаўзліся.

* * *

О, мова матчына! Арліца!
Цябе падбілі чужакі!
Вялікі грэх на скарб такі,
Сыны народныя, забыцца!
О, мова родная мая!
Сузор'і слоў — замілаванне!
Яны — спеў стэпаў і каханне,
Дняпровы гром, што мкне
　　　　здаля.
О, мова! Будзь маім мячом!
Не — сонцам стань! Імкніся ў
　　　　высі!
Край адрадзі мой і разліся
Вясновым золатам-даджом.
　　　　1907.

**Пераклаў з украінскай
Павел МІСЬКО.**

Філалогія

Валянціна МАРОЗ

Дасціпная метафара

(Адкрыццё адной фраземы)

Моўны скарб, як і любы іншы, не адразу і не кожнаму адкрываецца. Вядомы навуковец-мовазнаўца Фёдар Янкоўскі са шкадаваннем адзначаў, што часам гаваркое слова, фразема прамільгнуць у мове ўсяго раз на сто, а то й 200, 300 гадоў. І якое ж гэта шчасце для лексіколага, фразеолага пачуць — гэта значыць адкрыць — моўную залацінку.

Бываюць скарбы прыхаваныя, прыкрытыя скваппай рукою ад людскога вока. Але надыходзіць час — і самыя надзейныя заслоны адчыняюцца.

Тое адбываецца сёння з нашай гістарычнай спадчынай. Яна ўваскрасае, і творчасць цуд, які прадчуваў Уладзімір Караткевіч: «Дзеці дрэнна ведаюць гісторыю. А мне вельмі б хацелася, каб людзі раптам адкрылі мора паэзіі ў беларускай гісторыі, як калісьці адкрылі ў шатландскай. Думалі сабе, што там адзін верас ды скалы, а тут пайшлі, загаварылі, заспрачаліся розныя Роб Роі, і ўвесь свет стаў і толькі цёр вочы, думаючы: «Хіба я сляпы быў да гэтага часу?» (З лісто ў Уладзіміра Караткевіча да Максіма Танка).

Мяркую, нешта падобнае маглі перажыць многія, калі ў газеце «Наша слова» ў падборцы матэрыялаў пра збройны чын Тадэвуша Касцюшкі прачыталі цытату з фальклорных запісаў XIX стагоддзя:

Наш Касьцюшка слаўны быў,
Маскалёў добра біў,
Як Касьцюшку злапалі —
Кіям бокі златалі.

Для спецыяліста ў мове і неспецыяліста апошні радок — прыцягальная іскрынка *Кіем бокі златаць.* Чытач адразу адчуе ў гэтай моўнай формуле горкую іронію, якая выражае ўвесь драматызм развязкі паўстання. Не трэба лішне тлумачыць, чые вусны прамовілі словы роспачы — пэўна ж таго, хто змагаўся і займеў жорсткую кару падчас паразы. Паводле сучасных моваведаў знаўчых падыходаў выраз *кіем бокі златаць* — фразема, фразеалагічнае адзінства, якое мае значэнне 'пакараць, прымяніць жорсткую фізічную кару'. Хоць гэта і цэльны, семантычна непадзельны выраз, але ў ім самі кампаненты выразна падказваюць унутраны вобраз, карціну, што легла ў аснову фраземы. Кій — традыцыйная прылада фізічнай расправы; гэта апорны кампанент беларускіх фраземаў *памацаць кіем рэбры* (чаму, чые?) 'біць, стукнуць', *кія ўсыпаць* (каму?) 'набіць, адлупцаваць, адхвастаць кага'.

Такога тыпу фраземы ўзнікаюць на ўзор пераменных словазлучэнняў. У іх выразная сінтаксічная формула (параўн.: *памацаць кіем рэбры* — памяшаць лыжкаю варыва, *кія ўсыпаць* — солі ўсыпаць, *кіем бокі златаць* — ручкаю ліст напісаць).

Утварэнне фраземы *кіем бокі златаць* грунтуецца на пераносным значэнні дзеяслова *златаць* і нечаканым, нетрадыцыйным яго спалучэнні з назоўнікам *бокі (бакі).* Гэтае сінтаксічнае словазлучэнне, спалучанае з кампанентам кій, стварае дасціпную метафару, якая і легла ў аснову ўнутранага вобраза фраземы. У гэтым выпадку сустракаемся з тым, пра што пісаў Барыс Ларын: ідыяматычнасць ствараецца смелым, вобразным спалучэннем слоў. (Ларин Б.А. Очерки по фразеологии. — У зб.: Учен. зап. ленингр. гос. ун-та, 1956, № 198. Сер. Филол. н., вып. 24).

Варта пашукаць адказ яшчэ на адно пытанне: чаму такая адметная фразема засталася «незаўважаная», не была ўведзена ў навуковы ўжытак, не ўключана ні ў адзін фразеаграфічны даведнік?

Найболей верагодны адказ, відаць, такі: фразема *кіем бокі златаць* «урыфмавана» ў кантэкст народнае песні (злапалі — златалі); яна, як і любы ўстойлівы выраз, не можа быць вытлумачаная без кантэксту. А гэты кантэкст аніяк не мог быць скарыстаны для шырокага ўжытку, бо нёс у сабе небяспечную, забароненую інфармацыю пра Касцюшку, а ў дадатак — і ўключаў стылістычна афарбаванае з выразным зарадам адмоўнай экспрэсіі слова *маскаль*. Яно, гэтае слова, таксама па-за нашымі слоўнікамі, пісьмовымі тэкстамі, яго пазбягалі нават у мастацкім стылі.

Такім чынам, заслона ідэалагічнай забароны, знятая часам, дала магчымасць адкрыць яшчэ адно паэтычнае зерне народнай словатворчасці.

Матэрыялы да слоўніка «Беларускія імёны»

Сымон БАРЫС

Як у нас клічуць?

Жаночыя імёны

(Працяг.)

Ма́гда. Магдале́на. Магдалина (яўр.). Жанчына з горада Магдала (у Палесціне). Вытв. Магдзя, Магдзіся, Магдаленка, Магда — скарочанае імя ад імені Магдалена. Імяніны кат. 25, 29.05.

Мажэ́на. Ры́та. Мары́та. Маргары́та. Марита. Маргарита (грэц.) — жамчужына. Вытв. Рытачка, Рытанька, Рытуся, Туся, Тусенька, Тусечка. Імяніны: пр. 30.07; катал. Маргарыта — 30.08; Малгажата — 18.01; 22.02; 10.06; 13.07; 17.10; 16.11; Мажэна — 26.04; Рыта — 22.05. Маргарыта раней было іменем пераважна манашак. Цяпер яно нярэдка сустракаецца ў гарадах. У іншых народаў яно відазменена: у французаў — Марго; у немцаў — Грэтхен, у англічан — Мэггі.

Макры́на. Макрина. Імяніны пр. 1.08.

Мала́ння. Малоха. Маланья і Мелания (грэц.) — цёмная, горная, смуглявая. Вытв. Маланка, Маланачка, Малашка, Малася, Малохія, Малоха. Імяніны пр. 13.01.

Ма́льва. Ма́львіна. Мальвина (бел.).

Ма́рта. Ма́рфа. Марфа (грэц.), якое з сірыйск. — гаспадыня, настаўніца. Вытв. Марця, Мартуля, Мартуся, Мархва, Марфачка, Марфуня, Мара. Імяніны пр. 19.02; 21.04; 22.06; 6, 17, 19.07; 14.09; катал. Марта — 19.01; 22.02; 21.06.

Ма́рына. Марина (лац.) — марская. Вытв. Марынка, Марыначка, Марыка, Марыня, Марынця. Імяніны: пр. 13.03; катал. 3.03.

Ма́рыля. Мария і Марья (яўр.) — пані. Вытв. Марыя, Марыечка, Мар'ечка; Марылька, Марылечка, Марыся, Марыська, Марысечка, Марысенька, Маруся, Маруська, Марусечка, Марусеня, Марусенька, Марусёк, Марусёчак, Мар'юта, Мар'ютка, Мар'ютачка; Маня, Манька, Манечка, Манюся, Манюсенька, Манюсечка, Манюсёк; Манюшка, Манюша, Манюшачка, Манюшанька, Марця, Марыня, Марыніца, Мар'я; Маняша, Маняшка, Маняшачка, Маняшанька; Манця, Муся, Маша, Машка, Машачка, Машанька. Імяніны: пр. 19, 25.02; 14.04; 5.06; 17, 20, 22, 25.07; 4, 5, 22.08; 11.11; катал. 23.01; 2, 1.02; 25.03; 9, 16, 26.04; 3.05; 2, 27.06; 2, 16, 22.07; 2, 5, 15, 22, 26.08; 8, 12.09; 7, 17.10; 8, 10, 15.12.

Мар'я́на. Марианна і Марьяна. Утворана ад мужчынскага імені Мар'ян (лац.), якое паходзіць ад жаночага імені Марыя. Вытв. Мар'янка, Мар'янaчка. Імяніны пр. 2.03.

Марыэ́тта. Мариэтта.

Матру́на. Матрёна (лац.) — славутая. Вытв. Матруся, Матруля, Матрона, Мотра. Матрунька, Матрунечка, Матрусенька, Моця, Матруша. Імяніны пр. 2, 9.04; 31.05; 19, 22.11.

Марцэ́ля, Марцалі́на. Марцелина. Утворана ад мужчынскага імені Марцэль (Маркел) (лац.) — ваяўнічы. Вытв. Марця, Марцэся, Марціся. Імяніны катал. 31.01; 26.04.

Маты́льда. Матильда (стараням.) — сіла бітвы. Імяніны катал. 11.01; 14.03.

Ма́ўра. Мавра (грэц.) — смуглянка, цёмнаскурая.

Збіраем матэрыялы для Крыўскай (Беларускай) міфалагічнай энцыклапедыі

Вада. «Перш-наперш была адна толькі вада». Гэтыя словы з нашай легенды пацвярджаюць меркаванне, што ў міфалогіі вада — адна з асноўных стыхій, выхадны стан усяго існуючага. У вадзе — «акіяне бязедным» — знаходзілася і зямля, якую Бог дастаў ды раскідаў па вадзе. (Гэтаксама і ў касмаганічных міфах іншых народаў зямлю падымаюць з дна першаснага акіяна.) У нашых легендах Богу дапамагаюць лебедзь (адзін з такіх міфалагічных матываў выкарыстаў у сваёй творчасці Максім Багдановіч — верш «Страцім-лебедзь») або «д'ябал», які, такім чынам, выступае не толькі праціўнікам Бога-тварца, але і памагатым пры стварэнні свету.

Вада ў вусна-паэтычнай творчасці нашага народа стала сімвалам нараджэння, пладароддзя. Але вада была таксама і сімвалам смерці. Прыкладам, у адной нашай загадцы «Еду, еду на сівым дзеду, сухалінай паганяю, на смерць пагля даю» (плыць на лодцы) выразна відаць сімвал, процілеглы папярэдняму.

Вада цалючая і жывучая. За прыкладам народнага ўяўлення пра жыватворную моц дажджу ўзнікаюць для ўсіх індаеўрапейскіх народаў міф пра жывую ваду, якая лечыць раны, зрошчвае пасечаныя часткі цела ды вяртае само жыццё. У нашых казках такая жыватворная моц выступае пад некалькімі назвамі: вада цалючая і жывучая; зрастушчая і жывушчая; сільная і бяссільная; мёртвая і жывая. Забітых герояў напачатку кропяць цалючай вадою — вада цэліць, робіць цэлым усё цела, а пасля жывучай вада ажыўляе яго.

У жывучай вадзе нашай міфалогіі можна ўбачыць жыватворны напой — амрыту, якая давала несмяротнасць арыйскім багам, а таксама амброзію — напітак багоў Старажытнай Грэцыі. Верагодна, нашы прашчуры ведалі слова, якім называлі «жывушчую ваду», магчыма, яно яшчэ жыве ў нейкім беларускім дыялекце.

Параўнанне «жывучай вады» з амрытай не выглядае штучным, надуманым і паводле ўяўлення, як яна трапляе да герояў. У старажытных індыйскіх міфах напітак несмяротнасці прыносіць птушка — Гаруда. І ў нашых казках жывую ваду прыносіць птушка — крумкач, крук, старшы ўнук Чарнабога.

Вадзянік. З уяўленнем пра небяспечную моц вадзяной стыхіі можна звязваць і ўзнікненне міфалагічнай істоты — вадзяніка. Яго звычайна ўяўляюць у вобліку старога мужчыны з асобнымі жывёльнымі чляісамі (лапы, рог на галаве). Але вадзянік, верагодна, толькі больш позні адбітак «існавання» ў паганскім міфалагічным пантэоне крывічоў бостава вады або мора. (Прыкладам, паводле полацкіх паданняў, існаваў у Дзвіне «рыбны цар».) Цалкам верагодна, што ў нейкай легендзе, прымаўцы ці выслоўі рыбацкай ці аснацкай лексіцы, а, магчыма, у мікратапоніме захавалася і ягонае імя. Варта пашукаць!

З.СІЦЬКА.

Віцебскі дзяржаўны акадэмічны драматычны тэатр імя Якуба Коласа пачаў свой 70-ы сезон. Разам з артыстамі Даўгаўпілскага драматычнага тэатра коласаўцы паказалі прэм'еру «Сямёрка працякоў у гасцях у Несцеркі». Гэты спектакль створаны па матывах творчасці Яніса Райніса — славутага латышскага паэта, сябра беларусаў.

На здымку: Выступае галоўны рэжысёр тэатра **Валеры Маслюк.**

Фота Аляксандра ХІТРОВА. БелТА.

Другі кангрэс Міжнароднай асацыяцыі беларусістаў выступіў з прапановай шырока адзначыць 90-я ўгодкі Мікалая Мікалаевіча Улашчыка (14.02.1908 — 15.11.1986) — выдатнага беларускага гісторыка і патрыёта.

Да 90-х угодкаў выдатнага гісторыка Мікалая УЛАШЧЫКА

Беларускі навукова-даследчы цэнтр дакументазнаўства, археаграфіі і архіўнай справы (БелНДЦДААС) і гістарычны факультэт Беларускага дзяржаўнага універсітэта 15 лютага 1996 г. праводзяць навуковую канферэнцыю па тэме:

«М.М.Улашчык і праблемы беларускай гістарыяграфіі, крыніцазнаўства і археаграфіі (да 90-х угодкаў вучонага)».

Аргкамітэт: М.Біч, Н.Гілевіч, А.Каўка, Г.Кісялёў, А.Ліс, У.Міхнюк (сустаршыня), Г.Сагановіч, В.Селяменеў, Г.Сурмач, В.Чамярыцкі (сустаршыня), П.Шупляк (сустаршыня). Рабочая група: С.Жумар, А.Каханоўскі, П.Лойка, У.Ракашэвіч, В.Скалабан (кіраўнік).

На канферэнцыю выносяцца наступныя пытанні:

— М.М.Улашчык — гісторык Беларусі. Яго жыццё, навуковая і грамадская дзейнасць;

— спадчына М.М.Улашчыка і праблемы беларускай гістарыяграфіі і крыніцазнаўства;

М.М.Улашчык — археограф. Стан і перспектывы беларускай археаграфіі;

— уклад М.М.Улашчыка ў гістарычнае краязнаўства Беларусі.

Заяўкі на ўдзел у канферэнцыі з указаннем тэмаў дакладаў і паведамленняў накіроўваць да 15 снежня 1995 г. на адрас: 220030, Менск, вул. Кірава, 43. БелНДЦДААС.

Даклады і паведамленні, заслуханыя на канферэнцыі, будуць выдадзены асобным зборнікам.

Даведкі па тэл. 29-32-85, 27-30-14, 26-01-75.

Даты і падзеі ў лістападзе

15 лістапада — 70 гадоў з дня нараджэння А.А.Тоўсціка, беларускага журналіста, заслужанага работніка культуры.

16 лістапада — 90 гадоў з дня нараджэння Я.А.Скрыгана (1905—1992), беларускага пісьменніка.

18 лістапада — 70 гадоў з часу выхаду (лістапад 1925 г.) у свет першых зборнікаў К.Крапівы «Крапіва» і П.Труса «Вершы».

21 лістапада — 85 гадоў з дня нараджэння М.Р.Судніка, беларускага моваэнаўца, члена-карэспандэнта АН Беларусі.

25 лістапада — 85 гадоў з дня нараджэння З.Е.Астапенкі (1910—1944), беларускага паэта.

70 гадоў назад (25—29 лістапада 1925 г.) у Менску праходзіў I Усебеларускі з'езд паэтаў і пісьменнікаў аб'яднання «Маладняк».

29 лістапада — 165 гадоў з дня пачатку (1830) нацыянальна-вызваленчага паўстання на тэрыторыі Польшчы, Беларусі, Жамойці (доўжылася да кастрычніка 1831 г.).

8 снежня 1995 года ў Літаратурным музеі М.Багдановіча адбудзецца Міжнародная навукова-практычная канферэнцыя «Лёс нацыянальнай культуры на паваротах гісторыі», прымеркаваная да 104-й гадавіны з дня нараджэння паэта. Заяўкі на ўдзел у канферэнцыі прымаюцца да 25 лістапада 1995 года па адрасе: 220029, Менск, вул. М.Багдановіча, 7А. Тэлефоны для даведак: 34-07-61, 34-22-95.

Арганізацыйны камітэт будзе ўдзячны ўсім арганізацыям, установам, якія выкажуць жаданне падтрымаць правядзенне канферэнцыі.

І смех і грэх

Алесь МАСАРЭНКА

ШПІЛЬКІ

* * *

— Чымся ў лес — лепей, сынок, на раку схадзі, можа якога вакуня ўхопіш. А па грыбы — пустое: пайшлі ўсяго толькі брындзюкі...

— Хм... Ну й слоўца — брындзюкі!.. Мусіць, вы самі яго прыдумалі — з ходу, толькі што. Так?

— Ды не. З хопу-галопу ніхто тут з нас нічога не прыдумляе. Гэта даўняе слова, наша вясковае... Брындзюкі збірае той, хто ўлегцы, з пустым кашом, брындае па лесе — замест таго, каб руліцца з касою ў лугах.

* * *

На сароку-птушку або сарокужанчыну:

— Харошае шчабячы, а дрэннае на хвасце валачы.

* * *

— Расціла дзяцей — білася як рыбіна аб лёд, недасыпала, недаядала... А цяпер, калі засталася адна, нямоглая, крывая, калі выбілася з сіл, дык ужо й непатрэбная нікому. Ужо родныя дзеці глядзяць, як на чужаніцу-няўгодніцу. Во жытка — недакага й галавы прыхінуць.

* * *

На дзяўчыну, унучку сваю:

— Што праўда, то праўда: яна ў нас сучасная, але не цягашчая.

* * *

Размаўляюць амерыканец і рускі. Кавярня летняя, столік з ружовым парасонам.

— Чаму Саветы што хочуць, тое і вырабляюць з народам сваім? — дзівіцца амерыканец. — У нас такое немагчыма — урад наш проста не ўмее так рабіць. А ў вас, бачу, магчымы любы эксперымент над чалавекам.

— Які і над сабакам, — смяецца рускі. Пры ім — тоўсты зашмальцаваны партфель, у якім, паколькі яго гаспадар — фельчар, меліся ўсялякія лекі. Паблізу століка ляжала плялёсая сучачка, відаць, нічыйная — прабілася да кавярні ў пошуках ежы. Рускі нагнуўся і неўпрыкмет мазнуў салінілозам (лякучая мазь) сучачку, пасля праз якую хвіліну спытаў амерыканца:

— Ці не хоча шаноўны госць пабачыць, як гэтая во зварына па майму загаду пачне лізаць у сябе пад хвастом?

— Навошта?! Якая патрэба? Гэта дзікунства!

— Не, сэр... Проста мы, рускія, і людзей, і сабак умеем прымушаць рабіць тое, што пажадаем.

Дзіва! Сучачка нечага раптам затурбавалася, тут жа ўсхапілася і пачала шалёна круціцца на месцы ды лізаць падхвосціцу.

Амерыканец уражаны:

— Няма слоў, няма слоў!.. Вы — непрадказальны народ, рускія... Шкада сабачку. У нас бы за гэта судзілі.

— Які суд?! — У рускага ўсмешка да вушэй. — Я паказаў вам, як мы валодаем магіяй прымусу. О-о, мы шмат чаго ўмеем!.. Амерыканцам за намі не ўгнацца.

* * *

— Доля мая, як у таго парасяці апорхлага...

— Гэта вы пра што?

— Да ўсё пра сябе... Зайшла ў тупік, не бачу выйсця.

— А парасё пры чым? Ды яшчэ апорхлае.

— У свінаматкі цыцок усяго чатырнаццаць, так? А парасятак бывае і больш. Апошняму, пятнаццатаму, скажам, цыцкі няма, то ён нахрапам дзе што ўхопіць, тым і сыты. З таго й слабенькі, зачуханы. Яго трэба прыпойваць... Забыла во, як такое парасятка называецца... Каб ты схварэла, не магу ўспомніць... Во! Ужо й на розум ад недаеду стала слабець.

* * *

— Няхай яго, дабросніка твайго, ванцак схопіць.

— Гэта што звер такі, ванцак?

— Хвароба... Рэзкі боль у жываце, такі, што няма як цярпець... Чалавек на сценку лезе, можа памерці. А вось каня ад ванцака нішто не адратоўвае: заіржэ — і тут жа падае, канчаецца.

* * *

— Яна з малым на руках вярнулася з той яго Самары... Без пашпарта нават. А я казала, папярэджвала: «Не выдурайся, дзеўка, не трэба табе гэты прапаршчык. У вайскоўцаў сабачы лёс: сёння тут, а заўтра — чорт ведае, дзе апынецца...» Я як у ваду глядзела: апынуўся, чаго й баяліся, у Чачні. Людзей забівае... Сам ёй прызнаўся. Дык і ўцякла ад забойцы ў чым стаяла.

— І праўда, хто ж будзе з такім жыць, у каго кроў на руках?.. Але ж унучак твой, Палагея, надта худушчы — знібоцце дый толькі, вочы ды нос. Такая ж і мамка яго.

— Агораюцца. Тут ім не ў Самары... Бульбы хопіць.

* * *

— Гэта ж якім недаступам стаў мой зямляк!.. Ну, што ні кажы, а вялікі шышак на бугры. Трэба ж, так і не прарвалася да яго праз міліцэйскі ланцуг... Затое, праўда, такую бучу падняла — міліцыянты круціліся перада мной, як вужы на ярым папялішчы.

* * *

— Так цябе, сярдзягу, скукожыла... Не пазнаць.

— І не кажы... Жыццё павыцягвала ўсё жылле. Можа, і памёр бы ўжо, ды сродкаў няма на такую раскошу — няхай паміраюць тыя, у каго ўсё ёсць, каму не трэба думаць, дзе ўзяць грошай на труну.

Прэса-куламеса

Візіт з падтэкстам

«Мэта візіту — заявіць **падтэкст** беларускаму ўраду супраць сур'ёзных парушэнняў правоў прафсаюзаў».

«Літаратура і мастацтва».

Весткі з планеты ляўшукоў

«**Хваляваццa не трэба, але перавучыцца не пашкодзіць.** Чаму ў некаторых людзей правая рука дамінуе над левай?»

«Звязда».

Чаму радаваліся?

«Ці не з таго вопыту ўзятыя звычаі радаваць вышэйшае кіраўніцтва **лічмамі** міфічных перамогаў».

«Свабода».

Адразу ў тры вучэльні!

«У **вучылішчы** жывапісу, скульптуры і архітэктуры С.Канёнкаў паступіў у 1892 годзе».

«Літаратура і мастацтва».

Бедныя прафсаюзы...

«...сп. Пол Самаджы зачытаў перад дэманстрантамі заяву Амэрыканскай канфэдэрацыі працы ў абарону Свабодных прафсаюзаў Беларусі, **забараненых** Лукашэнкам».

«Свабода».

У старых фаліянтах

З жыцця старажытных грэцкіх філосафаў

*

Калі маці загадала Фалесу жаніцца, ён адпавёў: «Занадта рана!» А калі яна, счакаўшы, завяла пра гэта гаворку ўдругарадзь, пасталелы сын спакойна паўтарыў: «Занадта позна». Прывыклы да адзіноцтва, ён не рызыкнуў мяняць зведаную да тонкасцяў надзейную спадарожніцу-свабоду на прывіднае сямейнае шчасце.

*

Дыяген, пабачыўшы, як жрацы вялі злодзея, які скраў пацір са скарбніцы ў храме, заўважыў: «Буйныя зладзеі паганяюць дробнага!»

*

Малады Аляксандр Македонскі, рыхтуючыся да паходу на Персію, заехаў у мястэчка Кранію побліз Карынфа, дзе тады жыў у бочцы Дыяген. Выпадкова са сваёй світай ён апынуўся каля вялізнага піфаса, дзе, як звычайна, у пыле і лахманах, бавіў час філосаф. Цар у роздуме і нерашучасці спыніўся. Нягледзячы на сваю маладосць, ён прывык ужо не здзіўляцца раскошы і не спачуваць нэндзы. Дыяген, калі пачуў гоман, павярнуў галаву, глянуў на цара і ягоную шматлікую світу, але працягваў ляжаць. Аляксандр прывітаў мудраца першым, што было нечувана.

— Я — уладар многіх народаў, ці ты не пазнаў мяне? — уладна, але без пагрозы запытаўся цар.

Дыяген маўчаў.

— Я захапляюся тваёй мудрасцю і ведамі. Скажы мне, чаго ты хочаш — і ўсе твае жаданні будуць споўненыя.

— У мяне адно жаданне, — адпавёў філосаф. — Адыдзі ўбок і не засланяй мне сонца.

Ніхто й ніколі не наносіў Аляксандру гэтакай абразы, але, каб не прынізіцца ў вачах сваіх прыбліжаных, ён стрымаў гнеў і з усмехам сказаў:

— Калі б я не быў Аляксандрам, то я хацеў бы быць Дыягенам.

Вышукаў А.ДЫШЛЕВІЧ.

Думай!

Другі закон Чызхалма:

Калі справы ідуць добра, нешта павінна здарыцца ў самай бліжэйшай будучыні.

Такім чынам (Наступствы):

1. Калі справы ідуць горш няма куды, у самай бліжэйшай будучыні яны пойдуць яшчэ горш.

2. Калі вам здаецца, што сітуацыя паляпшаецца, значыць, вы нечага не заўважылі.

Пародыі

Янусь МАЛЕЦ

Пасля Парыжа

Выходзіць з мяне Парыж.
Як градусы з самагону.
Рыгор Барадулін.

Банжур, спадары мае!
Я пахну не сенам — Сенай!
На мужным маім чале —
Парыжскіх аўто
Сірэны.
Я быў, дзе гуляў Пацье,
Дзе Энгельсам трызніў,
З Марксам,
І дух непрыемны б'е
З мяне,
як з гарэлкі з квасам.
І збегліся алкашы,
Зляцеліся, як вароны,
І нюхаюць: — А скажы,
Дзе зранку ўзяў
Самагону?
Я мусіў ім даць адказ —
Агрэў ім, як д'яблаў крыжам:
— Не п'ю сто гадоў, а вас
Дазвольце пасдаць... к Парыжу!

Заснавальнік: ТБМ імя Ф.Скарыны.

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220029, г.Менск, вул.Чычэрына, 1. Тэлефон: 33-17-83.

РЭДАКЦЫЙНАЯ КАЛЕГІЯ:
Эрнэст Ялугін — галоўны рэдактар, Лявон Баршчэўскі, Янка Брыль, Анатоль Бутэвіч, Вінцук Вячорка, Віктар Гайсёнак, Радзім Гарэцкі, Ніл Гілевіч, Аляксей Глушко, Сяргей Запрудскі, Анатоль Клышка, Уладзімір Ламека, Зміцер Санько, Яўген Цумараў, Генадзь Цыхун, Віктар Шніп.
Адказны сакратар Здзіслаў Сіцька.

Аўтары надрукаваных матэрыялаў адказваюць за дакладнасць фактаў і іншых звестак. Пункт гледжання аўтара можа не адпавядаць меркаванню рэдакцыі. Рукапісаў рэдакцыя не рэцэнзуе і назад не вяртае.

Індэкс 63865. Замова 5678

Друкарня выдавецтва «Беларускі Дом друку». 220041, г.Менск, пр.Ф.Скарыны, 79.
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
Наклад 4551 паасобнікаў.
Падпісана ў друк 6.11.1995 г. у 15 гадзін.